
Johan Eenbergs
två uppsatser om dalmålet:
JE-1693 och JE-1702
Bilaga till Rapport från
Oðer råðstemna um övdalsku,
Andra konferensen om älvdalska

Utgivna av Martin Ringmar och Lars Steensland

Redigerade av Yair Sapir

2011

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-155282>

Johan Eenbergs två uppsatser om dalmålet:

”Kort Proof af Dahlske Språkets, uti i sine tre dialecter, för tiden uti Ellfvedahl, Mohre, och Orsa brukelige, med Ulphilae Götska och Isländskan öfverensstämmande”
(JE-1693)

”Kort Berättelse om dahlska Språkets Egenskaper, Dialecter, Alphabeth etc., såsom däd nu för tiden kan vara”
(JE-1702)

Inledning

Upprinnelsen till denna utgåva är Martin Ringmars bidrag till "Andra konferensen om älvdalska" 2008, vilket behandlade Reinhold Näsmans dissertation från 1733, *Historiola lingvæ dalekarlicæ* (HLD)¹. Tanken väcktes då att göra HLD mer tillgänglig genom en översättning till svenska. Det har emellertid visat sig att HLD i stor utsträckning bygger på universitetsbibliotekarien Johan Eenbergs uppsats "Kort Berättelse om dahlska Språkets Egenskaper [...]" (JE-1702), och faktiskt delvis kan ses som en översättning av denna till latin. Det ter sig därför rimligare att i första hand ge ut Eenbergs text, som ju dessutom aldrig tidigare tryckts.

I sin uppsats från 1702 gör Eenberg ett ambitiöst försök att visa på dalskans släktskap med prestigefyllda språk som gotiska och isländska, bl.a. genom att översätta avsnitt ur bibeln och en isländsk saga till mora- och orsamål. Vidare presenterar Eenberg en ingående beskrivning av dalskans fonemsystem, vilken torde vara den första i sitt slag i Sverige, och han berör också frågor om språknormering och ortografi på ett sätt som känns förvånande modernt.²

Eenberg hade redan 1693 författat en mindre skrift om dalskan ("Kort Proof af Dahlske Språkets, uti i sine tre dialecter [...]"; JE-1693). I motsats till JE-1702 innehåller denna uppsats inget försök till språklig analys utan den består, förutom av en kortare inledning, av översättningar av julevangeliet till respektive mora-, orsa- och älvdalsmål (liksom till svenska, gotiska och isländska). Det är naturligt att i denna utgåva inkludera även JE-1693 i dess egenskap av förarbete och komplement till den senare, mer utredande uppsatsen (se JE-1702, s. 61).

Impulsen till att skriva om dalskan fick Eenberg enligt egen utsago efter det att Karl XI besökt universitetsbiblioteket 1692 och nådigt utfrågat honom i saken (se JE-1693, s. 4, och JE-1702, s. 59); JE-1693 dedicerades sedan till universitetskanslern Bengt Oxenstierna medan JE-1702 är dedicerad till, och möjligen beställd av, biskopen och tidigare universitetsrektorn Jesper Swedberg.

De biografiska uppgifterna om Eenberg är knapphändiga.³ Han föddes i Orsa omkring år 1660 och bodde sedan även några år i Mora. Efter examen i Uppsala blev han vice universitetsbibliotekarie där 1690 och tycks som sådan ha gjort en förtjänstfull insats.⁴ Från 1704 och fram till sin död 1709 innehade han professuren i praktisk filosofi. För eftervärlden är Eenberg annars framförallt känd för sin beskrivning av Uppsala brand 1702.⁵

Arbetet med texterna har fördelats så att Lars Steensland i huvudsak transkriberat JE-1702 och Martin Ringmar JE-1693, även om viss samverkan skett (bl.a. har LS transkriberat den älvdalska texten i JE-1693 och MR översatt det mesta av latinet i JE-

---

¹ Se: *Rapport från Oðer rådstemning om övdalsky, Andra konferensen om älvdalska. 2011. Red. Gunnar Nyström och Yair Sapir.* <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-151492>> under bearbetning 1/2 2011.

² Om språknormeringsdiskussioner allmänt i stormaktstidens Sverige, se t.ex. Ulf Teleman, 2002, *Ära, rikedom och reda. Svensk språkvård och språkpolitik under äldre nyare tid.*

³ Se *Svenskt biografiskt lexikon*, band XII.

⁴ Claes Annerstedt beskriver Eenberg som bibliotekets "egentliga själ i [...] brydsamma tider", utan vilken "väl allt råkat i svår oordning" pga. den högsta ledningens inkompetens (*Upsala universitets historia* II:2, 1909, s. 331).

⁵ "En utförlig Relation Om den Grufweliga Eldswåda och Skada, som sig tildrog med Upsala Stad den 16 Maji åhr 1702" har tryckts ett flertal gånger och finns även tillgänglig digitalt (<<http://runeberg.org/eldswada>> 1/2 2011).

1702). Båda texterna finns i mer än en handskrift, varför en huvudförlaga lagts till grund för transkriberingen (se vidare inledningen till respektive uppsats).

Det främsta syftet med utgåvan är att göra Eenbergs texter tillgängliga för alla intresserade, utan dock att ge någon mer omfattande kritisk analys ur dialektologisk eller idéhistorisk synvinkel. Det kan alltså finnas skäl att påpeka att Eenbergs upplysningar om det dalska språket liksom hans dialektexempel kan vara av skiftande ”kvalitet” och tillförlitlighet (utan att detta närmare kommenteras).⁶

Eenbergs uppsatser är – trots sina eventuella brister som källor – viktiga vittnesbörd om det intresse som språket i övre Dalarna väckte inom akademi och statsledning i stormaktstidens Sverige, liksom om Johan Eenberg som person. De är väl förtjänta av att nå en vidare läsekrets efter 300 års ”arkivdvala”.

Utgivarna

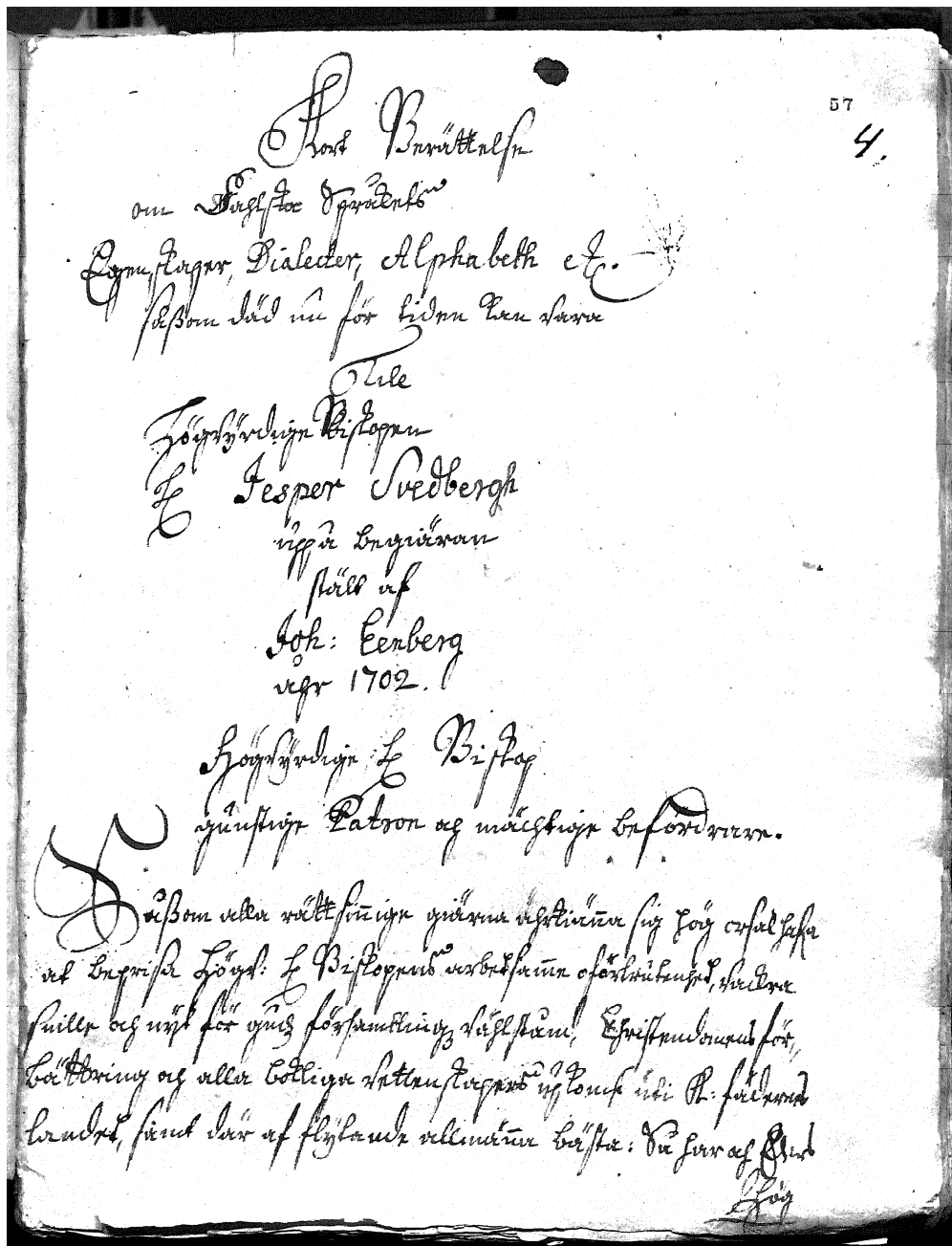
Martin Ringmar och Lars Steensland

Lund i februari 2011

---

⁶ Det är troligen fr.a. detta bristande källvärde hos Eenberg (m.fl. tidiga skrifter) som föranlett Adolf Noreen att fälla förkänande omdömen, såsom att JE-1693 innehåller ”[n]ågra *skäligen värdelösa* prof på såväl Älfdals- som Mora- och Orsa-mål [...]” (*Vårt språk I*, 1903, s. 173–74; kursiv här).

Titelbladet ur JE-1702

Johan Eenbergs ”Kort Proof af Dahlske Språkets, uti i sine tre dialecter, för tiden uti Ellfvedahl, Mohre, och Orsa brukelige, med Ulphilae Götska och Isländskan öfverensstämmande” (JE-1693)

Martin Ringmar

Textutgåva med läsarter och kommentarer

Inledning

Denna den första av Johan Eenbergs två uppsatser om dalskan finns i två handskrifter; en på UUB med signum R 634:2 (R) och en på KB med signum N 36 (N).⁷ Båda är yngre avskrifter med latinsk stil; originalet däremot var med största sannolikhet skrivet med s.k. gotisk kursivstil.⁸ Ordalydelsen är i stort sett identisk i båda handskrifterna vad beträffar Eenbergs inledning, men dialekttexterna och den isländska texten är tillförlitligare i N, som också gör ett äldre intryck (t.ex. i stavningen). N har sålunda valts till förlaga för denna utgåva.⁹

Uppsatsen består av en kort inledning på ca 5 sidor, varpå återstående 14 sidor rymmer julevangeliet (Luk. II:1–21) på svenska, gotiska, isländska, moramål, orsamål och älvdalsmål. De gotiska och isländska texterna härstammar uppenbart från Stiernhielms fyrspråkiga edition av Wulfilas gotiska bibel (1670–71); den svenska bibeltexten är i stort sett densamma som hos Stiernhielm men stavningen är ibland moderniserad i handskrifterna (*at > att, til > till, gemen på substantiv etc.*).¹⁰

Hur dialekttexterna tillkommit är okänt. Eenberg bodde under uppväxten både i Orsa och Mora, och det är rimligt att anta att han var något mer förtrogen med orsa- och moramål än med älvdalska. Han konstaterar dock senare att han glömt mycket av dalskan (jfr JE-1702, s. 57v.), och det är därför rimligt att anta att han fått hjälp med översättningarna, men i vilken utsträckning och av vilka kan vi inte veta.

---

⁷ UUB ska ha haft ytterligare en handskrift av JE-1693, i Westinska samlingen (nr 70); detta uppger bl.a. Stig Björklund i en artikel från 1957 (i *Dalmålsstudier*, 1994, Uppsala, s. 42). Enligt handskriftsavdelningen är den nu förkommen (notering om förlusten gjordes 1967).

⁸ Man kan observera att N uppger sig vara en avskrift ”Ex Autographo” (dvs. gjord direkt från Eenbergs original).

⁹ Ett exempel på ”korrumperad” isländska i R finns i vers 8, där det i den isländska texten (och hos Stiernhielm) står *Fiaarhirdarar* [’fäherdar’] men i N *Faarhirdarar*, ett mindre avskrivningsfel (som mycket väl kan ha funnits i Eenbergs original), möjligen under påverkan av det svenska ”får”. R har här *kartindarar*, vilket inte ger någon begriplig mening på isländska. Ordet kan anses svårläsligt i N, vilket skulle indikera att R är en avskrift av N. I denna riktning pekar också R:s felaktiga isländska i vers 13 (N: *himneskra* mot R: *himnestra*) och i vers 20 (N: *sneru* mot R: *sneine*), i motsats till N:s korrekta (men svårläsliga).

¹⁰ Det finns två isländska bibeleditioner före 1670, vanligen uppkallade efter de biskopar som lät trycka dem: ”Guðbrandsbiblíá” (1584) resp. ”Þorláksbiblíá” (1644). Båda utgåvorna finns på UUB och Stiernhielm har använt den senare. Stiernhielms isländska text innehåller ett antal avskrivnings- eller andra fel, vilka alla återfinns hos Eenberg; som exempel kan anges sveticismen ”(i) Giestaherbergena” (vers 7), i stället för den isländska bibelns ”-herbergenu” i dativ sg. neutrum bestämd form. Dessa fel som härrör från Stiernhielm kommenteras inte i transkriptionen.

Utgivningsprinciper

Fotokopior av N har använts vid transkriberingen. Kopior av R har vid ett fåtal tillfällen tillgripits för att avgöra läsningen (t.ex. av ändelsevokalerna *e* och *a*), utan att detta markerats särskilt; på samma sätt har Stiernhielms Wulfilia-edition använts i några fall. Avvikelser i R visavi N kommenteras endast undantagsvis, och då främst i de få fall där R ger en klarare betydelse. Paginering saknas i handskriften och är tillagd här.

I handskriften är bibeltexten uppsatt spaltvis med svenska, gotiska och isländska på ena sidan och de tre dalmålstexterna på följande, med 3–4 verser på varje sida. Av tekniska skäl återges bibeltexterna här skilt efter varandra (utan paginering).

Textens tecken |: :| har återgivits med vanliga parenteser.

N har en del överstrykningar, fr.a. vid dubbelt **f** framför **t** (t.ex. ”groff**f**t”); detta och andra mindre korrektinger markeras inte särskilt i transkriptionen.

Enstaka förkortningar har lösts upp, vilket markerats med kursiv.

0.

Ex Autographo

1.

Kort Proof
af
Dahlske Språkets, uti i sine tre dialecter,
för tiden uti Ellfvedahl, Mohre, och Orsa brukelige,
med Ulphilae Götska och Isländskan
öfverensstämmande
Under bifogande af
Svanske Uttolkningen.

2.

Hans Kongl. Majj^{ts}
Vår Allernådigste Konungs och Herres
Högtbetrodde Mann, Råd, President i Cantzliet,
samt Upsala Academies Cancellor,
Den Högvälborne Grefve och Herre¹¹
Hr. Bengt Oxenstierna

Grefve och Frijherre
till Rosersberg etc.

Min höggunstige Herre

3.

Högvälborne Hr. Grefve
Höggunstige Herre

Sedan mig sidstleden Sommar den Nåd vederfors, att Eder Hög Grefl. Excell^{ce}, vid tillfälle af Ulphilae Sillfverbooks beskådande uti Nya Bibliothequet, hade nådgunsteligen uptagit min öd-

4.

miuka berättelse, huru iag nu ett år sedan hade giordt Experiment med Dahle-karlar uti Dahlespråkets och Isländskans helt eftertänkeliga öfverensstämmande; och Eder Hög Greflige Excell^{ce} det samma behagade Hans kongl. M^t då straxt så föredraga, att Hans kongl. Majj^t min skälfvande och sväfvande tungas relation där om månde uti Rådet fordra och tohla: så och af mig nådigst förnimma om Dahle ortens Situation, Språkets dialecter, huru vijda det Språket må sträckia sig; hvarest dät må bäst vara; och om någon där uti

---

¹¹ Denna rad saknas i R.

något skrifvit? Hvar uppå iag uti diupaste underdånigheet efter Sakernes varande beskaffenheet svarade: vijsandes både Hans Kongl. Maijt sielf och flere där hoos stående der af någon fattad förnöijelse.

Så har iag, utaf gode gynnares nogare öfverläggande och upmuntrande, blifvit nu nyligst opväckt och dristig giord, att något skrifteligt prof; af det som då in för Hans Kongl. M^t och Eder Hög Grefl. Excell^{ce} medh flere närvarande Kongl. Råden, uti hastigheet och genom ett oförmodat lyckligt tillfälle discourerades, Eder Hög Grefl. Excell^{ce} uti ödmiukheet vijsa; Nembligen huru när med Ulphilae Götska och Isländskan, samt vår nu varande Svänksa, de tre förnämste dialecter uti Dahlespråket öfverenskomma. Hvar

5.

till iag intet bättre maner funnit, än en oförgripelig version af något Bibliskt styckie, hvar om de Sex Språken kunde öfverenskomma; hafvandes iag där till, såsom den uti Nya Tesamentet aldramarquableste passagie brukat vårs Frälsares Jesu Christi födelses Historia; såsom den af Luca är beskrifven. Nu ehuru väl detta är ett ofullkomkombligat värk, och allenast ett groft rudiment till det som uti den Saken torde låta sig göras: Lijkväl hafva de höge välgierningar, mig både förr nu nyligen vederfarne, inplantat uti mig den nye dristigheet och förtröstning, at Eder HögGrefl. Excell^{ce} det icke lærer onådigt uptaga; efter som jag och intet tviflar, att där sal. Stiernhielm och Verelius (de uti våre Svänksa antiqviteter store liusen) hade varit om Dahlske Språket så underrättade, och sorgfällige, som de uti de andre en stor erfarenhet hade; och Dahlspråket torde meriterat att attenderas; hade de ofeelbart sine store arbeten, och fullkomblige värk, giordt ännu fullkombligare. Här torde till äfventyrs den qvaestion hafva rum: Om icke ungdomen i Österdalarna, som ingen vägs rest, och derföre uti den brukliga Svänksan är mycket okunnig, hafvandes till äfventyrs svårt att förståå Svänksa Predikan och Catechesen, torde

6.

vara märkeligen betient af sådan Dahlespråkets publique faveur, som de finske och Lifländske¹² nationer nu en tijd bårt åt begynt niuta, och med Christendomens förmodligst store båtnad brukar, förmedelst versioner af vår Cateches etc. etc. Aldenstund det i sanning är befintligt, som iag och af egen förfarenhet¹³ lärdt, att, om de personer i Dahlarne, som Allmogens ungdom informera uti Christendomen, brukade det Dahlske språket med barnen, skulle det arbetet mycket mer blifva befrämia, ty, såsom iag där är född och opfödd, samt mine rudimenta literarum lagt; jämväl och sedan en tijd, såsom en Vicarius Mohra Schole förstådt, så har iag ock mer än mycket märkt, huru Svänksa ord och ordesätt, barnen och qvinfolken serdeles, ofta komma såsom aenigmata före, att de vetta icke hvad det är, eller hvad sensum orden fundera; Men iag lämnar detta till Prästernas i Dahlarne omdöme, och framteer allenast tvänne Momenta: Om det icke skulle mycket tiäna till conservation af Dalske språket (som är en qvarlåtenkap af det gamla Götska) och den Svänksa Nation's heder där af flytande, att det uti någre publique Exercitier hoos ungdomen i Dahlarne blefve brukat. Jämväl om ock icke de skulle hafva god hielp, som sig uti antiqvitatibus Patriis bruka, där af, att något uti Dahlspråket och om den Provincens

---

¹² Den historiska provinsen Livland omfattade nuvarande södra Estland resp. norra Lettland; både det lettiska och det estniska skriftspråket främjades av den svenska stormakten, fr.a. i syfte att befästa den lutherska tron. Eenberg kan alltså syfta på ettdera språket eller båda.

¹³ R: *erfarenhet*.

7.

beskaffenheet blefve skrifvit. Bägge delar synes vara klare, men det senare i synnerheet, har ibland andre, och Hr Professor Olaus Rudbeck uti en privat communication och discours nyligen erkiändt, och mig icke ringa här till opmuntrat. Men om något sådant skulle framdeles vijsas, eller något enfaldeligen vågas, det underkastar och recomenderar Eder hög Grefl. Excell^{ce} iag uti diupaste ödmiukheet icke mindre än all annan min timmeliga välferd och lycka: Skolandes, där detta någon aldraminsta faveur finner, iag gärna om sådane Saker framdeles, när min tienst det aldeles tillåter publice mine ringe tankar med andres iämföra och framgifva; I medler tijd beder Eder hög Grefl. Excell^{ce} iag ödmiukligst om stadigblifvande continuation af E. H. Grefl. Excell^{ces} vanlige Nåd och ynnest, såsom med skyldig diupaste respect och vyrdnad in till döden framhärda

Eders Hög-Grefl. Excell^{ces}

Uppsala d. 2 Martii
år 1693

Aldraödmiukaste Tack-
och hör-
sammeste tienare, och
förebidiare
Joh. Eenbergh.

Textus Sveth.

1. Thet begaf sig i ten tijden, att af keysar Augusto utgick ett bod, att all verlden skulle beskattas.
2. Och thenna beskattning var den första, som skedde under den höfdingen öfver Syrien Cyrenio.
3. Och the gingo alle hvar uti sin stad till att låta beskatta sig.
4. Så for och Joseph up af Galilea, af den staden Nazaret in uti Judeska landet, till Davids stad som heter Bethlehem, ty han var af Davids huus och släckt.
5. På det han skulle låta beskatta sig med Maria sin trolovade hustru, hvilken hafvandes var.
6. Så begaf sig medan the voro thär, vordo dagarne fullbordade, att hon skulle föda.
7. Och hon födde sin förstfödda son, och svepte honom i lindakläder, och lade honom neder i en krubbo, ty them var icke rum i herbergena.
8. Och i then samma ängden voro några herdar the ther vaktade och höllo vård om nattena öfver sin hjord.
9. Och sij Herrans Engel stod när them, och Herrans klarheet kringskeen them, och the vordo storliga förfärade.
10. Och sade Engelen till them: Varer icke förfärade, sij iag bodar eder stor glädie, hvilken allo folkena vederfaras skal.
11. Ty i dag är eder födder Frälsaren, som är Christus Herren i Davids stad.
12. Och detta skal vara eder för teckn: J skolen finna barnet svept i lindakläder nederlagt i en krubbo.
13. Och strax vart med Engelen ett stort Taal af den himmelska häärskaran, the ther lofvade Gud och sade:
14. Ära vare Gud i högden, och på Jordenne frijd, menniskiomen en god villia.
15. Och det begaf sig, att Englarna foro ifrån them up i himmelen, och herdarne begynte säija emellan sig: Lät oss nu gå till Betlehem, och see det vij hafve hört¹⁴ skedt vara, det Herren oss uppenbarat hafver.
16. Och the gingo hasteliga och funno Mariam och Joseph, och barnet nederlagt i krubban.
17. Och tå the thet sedt hade, berycktade de ut, hvad dem sagt var om detta barnet.
18. Och alle the thet hörde förundrade sig på the ting som them sagt var af herdarna.
19. Men Maria gömde all thenna orden, betrachtandes them i sitt hierta.
20. Och herdarna gingo tillbaka igen, prijsade och lofvade Gud, öfver alt det de hört och sedt hade, såsom dem sagt var.
21. Och tå otta dagar voro framgångne, at barnet skulle omskiäras, kallades hans namn Jesus, hvilket så kallat var af Engelen, förr än han aflat var i moderlijfvet.

Textus Goth.¹⁵

1. Varth than in dagans iainans, urrann gagrefts fram kaisara Agustau, gameljan allana midjungard.
2. Soh than gilstrameleins frumista varth atvisandin kindina Syrias raginordin saurim Kyreinaiau.

---

¹⁴ I handskriften står *hördt* med överstruket *d*; Stiernhielm har *hördt* och R *hört*.

¹⁵ I gotiska texten hos Stiernhielm används punkt som komma (dvs. punkten följs av gemen), och kolon i allmänhet i versslut (14 ggr/21); N följer detta oftast beträffande punkt för komma (R däremot har komma), men ersätter kolon med punkt i versslut.

3. Jah iddjedun allai ei melidai veseina huarjizuh in sainai baurg.
4. Urrann than jah Josef us Galilaja us baurg Nazaraith in Judaian. in baurg Daveidis sei haitada Bethlahaim. dutheei vas us garda fadreinais Daveidis.
5. Anameljan mith Mariin sei in fragiftim vas imma qveins visandein in kilthon.
6. Varth than mith thanei tho vesun jainar. usfullnodedun dagos du bairan izai.
7. Jah gabar sunu seinama thana frumabauri. jah bivand ina. jah galagida ina in uzetin. unte ni vas in rumis in stada thamma.
8. Jah hairdjos vesun in thamma samin landa. thairhvakandans. jah vitandans vahtvom nahts ufaro hairdai seinai.
9. Ith Aggilus Fanins anaqvam ins. jah vulthus Fanins biskain ins. jah ohtedun agisa mikilamma.
10. Jah qvath du im sa Aggilus. ni ogeith: unte sai spillo izvis faheid mikila. sei vairthith allai managein.
11. Thatei gabaurans ist izvis himmadaga nasjands. saei ist Christus Fan in baurg Daveidis.
12. Jah thata izvis taikns. bigitid barn. bivundan. jah galagid in uzetin.
13. Jah anaks varth mith thamma Aggilau managei harjis himinakundis. hazjandane Goth. jah qvithandane:
14. Vulthus in hauhistjam Gotha. jah ana airthai gavairthi in mannam godis viljins.
15. Jah varth bi the galithun fairra im in himin thai Aggiljus. jah thai mans thai hairdjos qvethun du sis misso: Thairhgaggaima ju und Bethlahaim. jah saihuaima vaurd thata vaurthand. thatei Fan gakannida unsis.
16. Jah qvemun snumjandans jah. bigetun Marian jah Joseph. jah thata barn ligando in uzetin.
17. Gasaihvandans than. gakannadedun bi thata vaurd. thatei rodith vas du im bi thata barn.
18. Jah allai thai gahausjandans. sildaleikidedun bi tho rodidona fram thaim hairdjan du im.
19. Ith Maria alla gafastaida tho vaurda. thagkjandei in hairtin seinamma.
20. Jah gavandidedun sis thai hairdjonds. mikiljandans Goth¹⁶ in allaize thoeei gahausidedun jah gasehvun. sva sve rodith vas du im.
21. Jah bi the usfulnodedun dagos ahtau. du bimaitan ina. jah haitan vas namo is Jaisus. thata qvithano fram Aggilu faur thizei ganumans vesi in vamba.

Textus Island.

1. Enn that bar til i than tijma, at that bod gieck ut fra keisaranum Augusto that Heimuren allur skylde skattskrifast.
2. Og these skattskrift var hin alrafyrsta og skiede i than tijma tha Cyrenius var Landsstiornare i Syria.
3. Og allar foru ad laata skrifva sig nidur till Skatts hvor till sinnare borgar.
4. Tha for og Joseph af Galilea ur borginne Nazaret, upp i Judeam, til Davids borgar, su er kallast Bethlehem, af thui ad han var af husi og kyne Davids.
5. Ad han liete skattskrifast sig med Mariu sine truloffadre kvinnu, sem var oliett.
6. Og er thaug voru thär tha kom tijmenn ad hun skulde föda¹⁷.

---

¹⁶ Stiernhielm har ”mikiljandans jah hazjandans Goth” (R = N).

¹⁷ Möjligen föda (R tydligare föda); Stiernhielm har föda.

7. Og hun födde sine frumgetin Son, og vafde hann i Reifum, og lagde hann nidur i Jötuna, thuiat thaug höfdu eckert rum i Giestaherbergena.
8. Og Faarhirdarar voru thar i sama Bygdarlage, um Grandana vakande, sem väktudu Hiord sijna um Nöttena.
9. Og sia, ad Eingell Drottens gieck til theirra, og Drottens birte liomade i kringum tha, og their urdu nästa miög otta slegner.
10. Og Eingellen sagde til theirra, hrädest ecke, siaed, eg boda ydur mykenn fögnud, than er skie skall öllu Folke.
11. Thviad i dag er ydur frelsarenn fäddur, sa ad er Christur Drotten i Borg Davids.
12. Og hafid that til merkis, thier munud finna barnid i reifum vafed, og lagt vera i jötuna.
13. Og jafnskiott tha var thar hia Einglenum margfölda himneskra Hersueita, sem lofudu Gud, og sögdu:
14. Dyrð sie Gud i upphädum, og friede a jordu, og mönnum godur vilie.
15. Og tha er Einglarnar foru fra theim til himens, toludu heirdarner hvor vid annan, göngum vär til Bethlehem, og siaum that Verk, er thar er skied, sem Drotten hefur uppenbared oss.
16. Og their komu med skunda, og fundu både Mariam og Joseph, og thar auk Barsed liggia i Jötunne.
17. Enn ta their höfdu that sied, vijdfrögdu their that Ord ut, sem til theirra var sagt af thessu Barne.
18. Og aller their er that heyrdur, undrudust af theim ordum sem theim var sagt af hirdurunum.
19. Enn Maria vardveitte öll these ord og yfervo thaug i sijna hiarta.
20. Og fiaarhirdarner sneru aptur, dyrkandi og lofvande Gud, fyrer alt that huad their höfdu heyrt, og sied, epter thui sem that var sagt til theirra.
21. Og tha aatta dagar voru lidner, ad Barsed skylle umskerast, var hans nafn kallad Jesus, hvad er kallad var af Einglenum, aadur enn hann var gietenn i Modur kvide.

Textus Elfdalensis.

1. Äed bar so tihl i diö sumu suepte, so gick buod-kafle out frå kiesern Augustusä, ed åhll uärde ulldä uärda skriefvad fyr outhlagör.¹⁸
2. Og isso uar do fuost skriefning og hälto¹⁹ mäss Kyrenius uar Hlandsärrä yfvyr Syriä.
3. Og diär gingu ollär uer ad seinum stad tihl skriefningiänä.
4. Duo fuor og Juosep upptär frå Gahlíhlia, out yr Stadim Naserädait²⁰ i Judhlandäd ad stadin Davida, so diär källä Betleem, diö an uar skyld min Dauido fuokie.
5. Diö an uldä hlit skriefva sig min Mari fästerkunå sännä, so uar kripp digär.
6. Og mäss diär uarä dar, kom äed ad ännä, o uldä bangiärå (krippa).
7. Og o banädä fuost Sun sän, og uafd um ann hlindtrasur, og lagd nid ann i jene Eto, diö diär riömdäs int' inn i Stugunä (Giästhärbärä).
8. Og dar attrad bym (bygdhlajed) uarä någrär gätslkällär, so uäkäde yfvyr flä sät²¹ um nåte.
9. Og siä, Äingiälñ Uar-Ärrä stuod nästä diöm; og khlärete Uar-Ärrä skeinädä ringum diöm, og diär uartä miog rädinär.

---

¹⁸ *hl* står i dalmålstexterna för kakuminalt ("tjockt") I.

¹⁹ Bör vara: *hält o*.

²⁰ Bör vara: *Naserä dait*.

²¹ Skrivet *flä/sät* med frågetecken över första ledet.

10. Og Ängiäl'n tählädä (sagd') ad diöm: Uarir kiö rädnär, Siäir, ig giät' fyr idä mycklä glädi, so hahl og kumå ad hollu sãmå fuokiäd.²²
11. Diö i dag ir idä Jåpärn krippad, so ir Christes, Ärrn i stadim Davida.
12. Og ittad hahl uårå idä ätt'r märkis, dar ad' uä; ir huhlir få itta (fida) krippen uafd in i hlindtrasuma, hliggi nid i Etunnä.
13. Og min diö summu kam jen stö'r skare (flock) i op min ison äinglum, diär so luuädä UärÄrre og sagdä:
14. Häräd uare uar Ärre upp i himbhlum, og fridn nid å uohläm, og fuokiäd jene fräka uhlie²³.
15. Og sä fuorä Äinglär frå diöm upp i himbläm, og gätstkallar by fa tåhlås uid og säya: Uir uilium guo däit ad Betleem og siä ur' äd ir min diöo, uar Ärre ar hlated giätå uoss.
16. Og diär gingä streidt, og ittäd å Mari og Juosep; og kripp'n hliggia nid i Etunnä.
17. Og sässä diär add' sidt äed, gatä diär fyr hollum, uenn diöm gätid uar um issan krippän.
18. Og hollär so äed ärdä, uartä ad haipe å äed diöm gätid uar åf gätstkallär.
19. Dätte Mari tog uårå å hollum ordum, og yfvruog diöm i jërta säino.
20. Og gässlekallär uändäd atter atte, rosändä og lufuändä uar Ärrä yfvyr hollu dar add'e ärt og sit sossä diöm sagt uar.
21. Og sässä ättä dajer adde färíd fram, ad krippn ulde umskiärås, hlite diär källa onum Jessus, sossä ann kallad uar åf ängläm fäldä ann uar garr i kuidim munnä sännär.

Textus Mohrensis.

1. Ed bar so tihl i do sumu suepti, såh for jen bod-kafli out frå kesärn Augustusä, öd åhll uärði uld' uärda skrifvad fyr outhlagur.
2. Og isso skrifninge uar do åhllfrämsta (fyrista) og jälto²⁴ dåhs (mäss) Kyrenius uar Hlandsärrä yfvyr Syria.
3. Og där gingu åhllär umsta, uär ad seinum stad, tihl skrifningänä.
4. Do for og Josöp uppätr frå Gahlhleie, out yr Stadin Naserä, däit i Judäja, ad stadin Dauida, såhs där källa Betleem, äd an uar skyld min Dauids fokie.
5. Da min an ulld' hlit skrifva sig, min Marie fästerkunå sei, såhs uär kripdiger.
6. Og mäss där uarä där, kam äd ad ännä, o uld krippa.
7. Og o krippädä fost- (främst) krippän (sun) sän, og uafd um an krippbläjuma (trasor), og lagd' nid ann i jenä jätu. Da min äd uar icki rom i Stugunä.
8. Og dar attänad stadim uoru någrär gästkallär, såss uäkädä um nåti yfvyr flä sätt.
9. Og siä Ängiln UarHärre stod nästa däm; og khlårheti Uarhärre skäinädä kring um däm, og däm uordu miog (ubort) rädnär.
10. Og Ängilln tähläd' ad däm, uarir kie rädnär, siäir ig giät' fyr idä mycklan fäignad, soss ahl og kumå åhlt sãmå fokied.
11. Ed i dag ir idä Jåpärn krippad (banad), såss ir Christus Härren i stadin Davida.
12. Og ittad (ittan) ahl uårå idä ättär märkis, dar ad; ir munir hitt' o (fid' o) krippän uafd in i lindtrasur, ligg' nid i jätunä.
13. Og min äd sãmå kam jen stur skari (flock) i hop minn isin ängelm, såhs luuäde (rosädä) Ua Härre, og sagde:

---

²² Fr.o.m. vers 10 innehåller den älvdalska texten flera exempel på hyperkorrekt initialt **h**, såsom här *hahl* pro *ahl* och *hollu* pro *ollu*. Sådana former saknas i Mora- och Orsaversionerna (se även Martin Ringmars artikel om HLD, avsnitt 5, i denna konferensvolym).

²³ Borde vara: *uuhlie*.

²⁴ Jfr älvdalska texten.

14. Ärad uari uarHärre i himbhlím, og fridern nid å jordi, og fokied jena dáhlla uillie.
15. Og sä for' änglär frå däm upp i himblím, og gässlkallär byrde tåhlås uid og säya: Uir uihlium go dait ad Betlehem, og siå hur äd ir min äd säes uar Härre har litid gätå uæss.
16. Og diär gingä streit, og hittädä å Maria og Josäp, og krippän ligg' nid i jätunä.
17. Og säss däm add sidt äd, gatu däm fyr åhllum uenn däm gätid uar um isin krippän.
18. Og åhllär såhss äd härdä uartu fyuohni fyr äd däm gätid uar åf gäslkallär.
19. Dätt' Mariu²⁵ tog uårå å ållär vordi, hugsende um däm min sig siofvan.
20. Og gätslkallär gingu dädå attä, rosädä og lufvädä ua Härre, yfvyr allu soss där härt og sidt addä, sosi däm gätid uar.
21. Og dåss ätt' dägå uoru hlidnär, ad krippen skuldä umskiärås, kåldädä däm onum Jesusä, säss ann kållad uar af ängelim, fäld an uar garr i quidim munu sey.

Textus Orsensis.

1. Äd bar såh tihl i do sumu suefte, såh for jen bud-kåflå aut frå kiesäram Augustusä, äd åhll uärde skull' uärd' skrefvad fär authlagur.
2. Åg issu skrefninge uar do åhll färsta, åg hälto²⁶ dåhs Kyrenius uar Hlanshärre efver Syria.
3. Åg däm foru åhllär umsta, uär ad seinum stad, tihl authlagsskrefninge.
4. Dar mid såh for åg Josäp uppätär frå Gahlhleja frå stad'n Nasrä, dait i Judeja ad stad'n Dåfvíds, såhs däm kählla Bethlehem, dar mid an uar åhllt jet fok min shläkte Dåfvíds.
5. Uppå äd an skull hlat skrefva sig min Maria fästerkunå seina, såhs uar krippdiger.
6. Åg mäss däm uaru dar, kam äd ad ännä o skull' bana (feda).
7. Åg o fedd' fähst Sun sän, åg uafd in an i kripptrasur, åg hlagd nid an i jene²⁷ jätu, dar mid äd uar int' rom i Stugunnä (giasthärbara).
8. Åg dar i bigdhlajed uoru någrär gätsl kallär, såhs uäkäd um note efver flä sätt.
9. Åg siå: Ängeln HuaHärre sto nästa däm, åg klårhete åhss sken kringum däm, åg däm uartä miåh rädnär.
10. Åg Ängeln tähläd tihl däm: Uarir int' rädnär: ig bi där²⁸ ickär²⁹ miklan fainad, säes skahl åg kumå tihl åhllt sumå fokied.
11. Dar mid i dag ir ickär fedd Jåpern (frälsärn) såhs ir Christus Härre i stadim Dåfvíds.
12. Åg ittanä skahl uårå ickär ätt märkes: ir munnir hitt'å krippan, uafdan in i kripptrasuma, åg lagd nid i jatunnä.
13. Åg mid da sumu kam jen sturan (häfvan) skårå (skåeck) tihl issan ängeln, såhs luuädä UarHärre og sade:
14. Ärad uare uar Härre upp i himblím, frid å jorde, og fokie jen godan uihlie.
15. Åg så for änglär frå däm, up i uädräd, åg gäslkallär fa tåhlås uid åg sadä: Gåengum ad Betleheem åg siåem hur äd ir mid ad säess uar Härre har hlätid säy' uæss.
16. Åg däm gingu häft (straidt) åg hittädä at Mariu åg Josäp, og krippen liggiändä nid i jatunnä.
17. Åg dåess däm hadd sidt ittad, gatu (sad') däm fär åellum, uänn däm sagt uar um issan krippän.

---

²⁵ Denna oväntade oblika form i nominativställning skulle kunna vara ett avskrivningsfel av den gotiska kursivens **a** (som liknar ett latinskt **u**); R har här närmast *Maine*, vilket möjligen är en indikation på att N varit förlaga för R, eftersom i-pricken i N kommer mycket tidigt.

²⁶ Jfr älvdalska texten.

²⁷ Skrivaren (?) har rättat från *jena* till *jene*.

²⁸ R möjligen *bodär*.

²⁹ Möjligen rättat från *idär*, R har *idär*.

18. Åg ällär såss härd ittad, uordu förüahn fär äd såess sagdäs åf gaslkallär.
19. Mäld Maria gämd ållär issu uårde, åg tänckt' um däm mid sig siåfvan.
20. Åg gässlkallär gingu däda åttä, rosäda åg lufväda Ua Härra, efvir ållu såss däm härdt åg sydt hadd' såss däm gätid uar.
21. Åg då ått' dågå uaru framhlidnär, ad krippen skuld' umskiårås, källäda däm an Jesus, sos an källad uar åf Ängelim, färä än ann uar garr i kuidim munna sänner.

Johan Eenbergs *Kort berättelse om dalska språkets egenskaper* 1702 (JE-1702)

Lars Steensland

Textutgåva med läsarter och kommentarer

Inledning

Texten återges efter handskrift nr 635:4 i Nordiska samlingen i Uppsala universitetsbibliotek (nedan betecknad N). Vid utgåvan har även den version som finns i Palmskiöldska samlingen vid samma bibliotek beaktats (nedan betecknad P). Handskrifterna ligger textmässigt varandra mycket nära.³⁰ Därutöver hyser universitetsbiblioteket en ofullständig avskrift av samma text med titeln *Extract utaf Johannis Eenbergii Dissertatione Epistolica [...] Anno 1703* (nedan betecknad E). Detta ”extrakt” saknar inledningen och språkproven på slutet samt ”kämpevisan” (se nedan) och några smärre, mer anekdotiska partier inne i texten. Utdraget är uppenbarligen sekundärt,³¹ och läsarter ur det har endast anförts i notapparaten där dessa kan kasta ljus över läsningen eller tolkningen av texten i huvudhandskriften. Mycket av texten återfinns också i bearbetat skick i Näsman på latin skrivna avhandling från 1733. I några fall har Näsman läsarter noterats, men endast där detta har varit av relevans för texten i N.

Utgivningsprinciper

Till grund för utgåvan ligger fotokopior av N. Kopiorna är tydliga, men på flera sidor är bokstäverna närmast bindningen skymda. Dessa har supplerats ur P, vilket markerats med hakparenteser. – I några få fall har också någon bokstav inne på raden supplerats ur P, vilket likaledes markerats med hakparenteser.

Avstavningstecknet „, har ersatts av bindestreck. Avstavningstecken har vid utgivningen insatts där sådana saknas, vilket inte särskilt markerats.

Vid sidbrott upprepas i handskriften nedtill på sidan nästa sidas första ord (eller en del av detta). Dessa dubblingar har uteslutits vid utgivningen.

Textens tecken |: :| har återgivits med runda parenteser ( ).

De flesta förkortningar har lösts upp, varvid supplerande bokstäver skrivits i kursiv stil.

Handskriftens antiqva-partier har återgivits med särskilt typsnitt (*Lucida Calligraphy*).

Rena stavningsskillnader eller skillnader mellan ändelsevokalerna *e* och *a* i handskrifterna N och P har i regel inte beaktats i notapparaten.

Originallets orduppdelning har i regel bibehållits. I vissa fall har det varit svårt att avgöra om samman- eller särskrivning föreligger. I det gotiska språkprovet på 77v har orduppdelningen i Näsman tillämpats.³²

Originallets skillnad mellan stor och liten bokstav har bibehållits, även om det ofta har varit svårt att avgöra vilketdera som avses.

Paginerings motsvarar yngre stämplad paginering i N-handskriften.

---

³⁰ P har karaktären av ett koncept, medan N synes vara en annan persons renskrift av detta. N har valts som utgångspunkt för utgåvan av läsbarhetsskäl.

³¹ Texten företer större likhet med P än med N.

³² Skrivaren av N tycks inte ha besuttit några kunskaper i gotiska.

Den ”kämpevisa” som återfinns på blad 60 är ofullständig. En längre version, omfattande 23 verser i stället för 15, finns utgiven i Karl-Ivar Hildemans *Politiska visor från Sveriges senmedeltid*, Stockholm 1950. (se <nu.diva-portal.org/smash/get/diva2:-208884/FULLTEXT01>1/2 2011).

I notapparaten betecknas denna längre version H. Endast för vår text relevanta läsarter har därvid noterats.

Kort Berättelse
om Dahlska Språkets
Egenskaper, *Dialecter, Alphabeth etc.*
såsom däd nu för tiden kan vara
Till
Högvyrdige Biskopen
Herr Jesper Svedbergh
uppå begiäran
stält af
Joh: Eenberg
åhr 1702.

Högvyrdige Herr Biskop
gunstige *Patron* och mächtige befördrare³³.

Såsom alla rättsinnige gärna ährkiänna sig hög orsak hafva at beprisa Högvyrdige Herr Biskopens arbetsamme oförtrutenhet, vackra snille och nijt för gudz församlingz vählstånd, Christendomens förbättring och alla bokliga vettenskapers upkomst uti Kära fäderneslandet, samt där af flytande allmänna bästa: Så har och Eders

[57v]

Högvyrdiges berömlige omsorg utsträcht sig till vårt modersmåhls tillbörlige opbrukande, gode inrättande och stadgande vijd en *regulerad* likmätighet uti talande och skrifvande, hvilcken hos oss nästan öfver alt så förfallen är, at fåå äre dhe som någorlunda rätt skrifva och än fåare dhe, som grunden rätt undersökia, huru man må komma Sväniska språket och skrifvekonsten uti flor och allmän[t] bruk.

Den äfve[n] samma Eders högvyrdighets åhoga har och däd värckat, att sedan iag för någon tid mände få tillfälle, at Eders högvyrdighet något om dhe samme i Dahlarna brukelige språk, och deß beskaffe[n]-het uti jämförande med andra Nordiske tungomåhl berätt[a] tå mände Eders Högvyrdighet något skriffteligen dätta angående fordra at see[.] Nu ehuruvähl iag gärna tillstår min oförmögenhet at något fu[ll]-komligit utgifva uti denne nya sak, og ännu af ingen med någo[t] upsåt drefne frågor; helst effter iag hvarcken är af *naturell* Dahle *extraction*³⁴, eller född på dän ort uti dahlarna, hvarest iag håller före, språket vara ännu minst blandat, ey heller en tid bortåth något vistats; hvarföre iag och nu sedan många ord och ordasätt förgiätit, samt tungan ovan blefven dem tillbörligen att utnämna. likvähl har iag hållit både min skyldiga v[yr]-

---

³³ P: *befordrare*

³⁴ 'ursprung', 'härkomst'

dnad för *Eders Högvyrldighet*, så väll som ded rättmätiga bijfall *Eders Högvyrldighet* bör niuta uti alt *Eh vad Eders Högvyrldighet* pröfver lända till understöd uti sitt hedervärde upsåt af den wickt vara, at iag heller något, ehuruvähl omoget och liksom på frij hand må berätta hvad iag i hastighet veet, än at förvägra *Eders Högvyrldighet* en så gunstig och billig begiäran: icke tviflandes däd *Eders högvyrldighet* ju varder med vanlig gunst uptagande, hvad som iag ödmiuk- och korteligen vill berätta.

[58v]

Såßom iag uti Orsa sokn eller *Ohre* åås *Öö* (så kallad af den långa åås, som begynnes uti *Ohre* Sockn föllier *ohra* älfven åth, längs effter genom *orsa* sokn, och giömer sig omsider neder i Silian siön vid stumnäs udden) i österdahlarna är född, så sker och att *orsa* bönder, hvilcka om vintertider vida vä-gna kring land resa och sina slipstenar försällia³⁵ (som ingastädz ofvan för mählaren finnes, eller åt minstone bättre finnas, än uti Orsa sokn; och där allenast på en mächta liten tracht knap en halfffiärdedel³⁶ mihl uti omkrets vijd en by kallmora vid namn[ ]) mig här i *upsala* åhrligen besökia. Af hvilket tillfälle när några Dahlekarlar åhr 1692³⁷ om vinteren vore hos mig och giärna ville see dhe många böcker, dhe hört omtahlas här skola finnas under mina händer, inföll mig att iag lätt dhem och see *Ulphilæ manuscript*³⁸, och der hos laas för dhem af *Ulphilæ text*³⁹, hvilcken dhe intet förstodo sig på. Men när iag laa[s] af Isländska *texten*, uti *Stiernhielms edition*, med däd ordaliud eller *accent* dhe i Dahlskan bruka, förstodo the tämmeligen vähl, ehvarest iag laas, förundrandes sig at *Bibelen* var på Dalska [(]som dhe mente, ehuruväll däd gick några ord och ordesätt if[rån] dhem, däd dhe mente komma där af, att däd var något *anna*[t]

59

Socknemåhl) Widare tilldrog sig samma åhr 1692⁴⁰ (hvilket åhr man kan säya, at Svija rikes och denne orters i synnerhet vällstånd under högst Sahlig *Konung Carl den XI* regemente aldra högst kommit var, då hela konglige huset var i *flor*, då fred och så god tid var här i orten, att Salig konungen sålde för 5 *Daler silvermynt* en stor påst råg vidh *Ultuna* ladugård uti junij månad, då *Upsa[la]* hade sidsta gången den nådh och lycka att närvarande see och *venerera*⁴¹ dhen store drottning *Ulrica Eleonora*, då Konglige Håfvet med annat myckit och förnämt främmande var här i

---

³⁵ Saknas i P.

³⁶ Andra bokstaven *f* förefaller överstruken.

³⁷ P: 1692

³⁸ dvs. den gotiska s.k. Silverbibeln, skriven av Ulfila

³⁹ 'Ulfilas text'

⁴⁰ Efter årtalet finns en hakformad markering; d:o i P.

⁴¹ 'vörda', 'hylla'

staden, men sedan inföll dyre tider och begyntes all annan Sveriges vedervärdighet som räckte så länge Salig konungen lefde), då säger iag tilldrog sig ock att *Biblioteqv*⁴² hade den nådh att Hans Konglig Mayestätt med hela deß högo *svite* vore tvänne dagar årad uti *Biblioteqv*, och ibland annat besågo Salig *Doctoris Drossandri experimenta Physiologico-Mechanica*.⁴³ då Hans Konglige Mayestätt gjorde nästan alle närvarande *Herrar*⁴⁴ *Professores* den nåden och med dhem tahlte. Då gafz Hans Salige *Exellense Illustrissimo Cancellario*⁴⁵ tillfälle, at för Hans Konglige Mayestätt om dätta mitt giorde *experiment* med Dahlekarlarna uti Isländskan berätta, hvarup på iag strax oförmodeligen fick den lyckan at uppå Hans Konglige Mayestätt[s] allernådigste åtskillige frågor dahleorten och språket angående

[59v]

uti aldradiupaste underdånighet svara, och åtskilliga saker berätta: Frågandes Hans Konglige Mayestätt, hvarest dän bästa Dalska där tahlas? Jag svarade uti Elfvedahl, *Mohra* och *Orsa*. *Qvaestio*⁴⁶ än⁴⁷ uti dhe andra sockner som Rättvijk Lexand etc? *Responsio*⁴⁸ Där är det så af Bärzlagz måhlet blandat, att föga af dahlskan qvart är.⁴⁹ Hans Konglige Mayestätt berättade för dhe andra at han på alle tre ställen hade varit, nembligen år 1673 när Hans Konglige Mayestätt reste sin Ericks gata, på Kyndelmeßo dagen uti *Mohra* och *Orsa*, men år 1686 uthi Elfvedahl kommandes öfver skogen ifrån jämtland och reste till *Wärmlandh*. Påminte sig och Hans konglige Mayestätt att han siälff hade uti *Mohra* hört siungas en Kiämpevijsa om Konung *Gustaff*, och sedt en utgammal lada där uti han förklädder tröskat. Hvar vid jag som då varandes en skolepilt uti *Mohra* hade med en annan Dahlegåbe uti dahle*habit*⁵⁰ bemälte vijsa siu[n]-git, torde nu ey däd yppa mig, effter iag var ey säker, om iag den ännu kunde. Wijsan veet iag ey hvarest Salig Herr *Andreas Normoræus* då varande *Pastor* i *Mohra*, hade öfverkommit; ty mannegrant brukades hon där intet tillförenne; men sedan lärde *Scholegåßarna* henne öfver alt. Hon lyder såßom iag då sång⁵¹ henne ongefär således:

60

Konung *Gustaff* rider till Dahlerne, han ...⁵² medh dahlekarlerna sin, Kung *Christiern* ligger för *Stockholm* och

1)

---

⁴² Orden att *Biblioteqv* understrukna i N och P.

⁴³ 'Doktor Drossanders fysiologisk-mekaniska experiment'

⁴⁴ Svärtydd förkortning i N. P: *Hrr*; E: *Hr*

⁴⁵ Bokstaven / supplerad ur E.

⁴⁶ 'fråga'

⁴⁷ E: *om*

⁴⁸ 'svar'

⁴⁹ Ordet omgivet av en hakformad markering; d:o i P

⁵⁰ 'daladräkt'

⁵¹ P: *söng*

⁵² Samma lucka i P. H: *tingar*

äter stuhlin Svijn, Kung *Christiern* ligger för Södermalm han dricker både miöd och vijn. 2)
Hören i mine Dahlkarlar alt hvad iag biuder uppå, villien i mig föllia till *Stockholm* och slå dhe juter åf: Willien i mig etc. :||:
Tå svarade the Dahlekarlar, dhe svarade alle i sänd: 3)
stod jett slag en längefredag vij minnes äd åller⁵³ än. 4)
Då Svarar där på Konung *Gustaf*, Konung *Gustaf* svarar så: vij bedie gud fader i himmelrik oß må nu vähl bättre gåå :||: 5)
Då Svarade och dhe Dalekarler dhe svarade alt för dy, villie ihr vårå om⁵⁴ höfvidzman alt fyry *Stochlums* byy. :||: 6)
Giärna är iag eder höfvidzman, Konung *Gustaf* svarar så: villie i vara mig trogne alt under min fahna blåå: :||: 7)
Då Svarade dhe Dahlekarlar, dhe svarade alle en man: vir mod och hleifved vogum mot jen så jålåk⁵⁵ tyrann: vi mod och leifved vogum alt fyr omt⁵⁶ fädernesland. 8)
Så gladlig rider Konung *Gustaff* utöfver Tuna broo, flere voro dhe Dahlekarlar än Konung *Gustaf* kunde troo. :||: 9)
Så gladlig rider Konung *Gustaf* utöfver Tuna heed, flere voro dhe Dahlekarlar än Konung *Gustaff* kunde öfversee.

5. [60v]
- 10) Så mannelig togar Konung *Gustaf* alt in för *Stockholms* by :||: tiockare röker⁵⁷ dhe dahlepijlar än haglet faller af sky :||:
  - 11) Utkommer en mölnarehustru, alt vijd däd samma sin, dhe säckiar äro malne vij dra i dhem här in :||:
  - 12) Jag hafver så ont i min sida, iag gitter mig icke vändt, iag hafver ätit den härska strömming som ähr ifrån Dahlerna sändt :||:
  - 13) Jag hafver så ont i mitt hufvud, iag gitter ey lemmarna rördt: iag hafver druckit däd starcka Pors öhl som är ifrån Dahlerna fördt :||:
  - 14) Konung *Gustaff* rider på högre⁵⁸ häst i fältet af och an, tacka vill iag m[i-]na Dahlekarlar för Eder trohet sann :||:
  - 15) I hafven med mig ståndit⁵⁹ som trogne Svänske män, vill gud mig lifvet unna, iag gör Eder godt igiän :||:

När vijsan var qväden, ströko vij på foten och finge hvar sin *ducat*, som var den allraförste iag ägt i mine dagar, och hade den värckan hos mig: att iag ey stod mehr där i *Scholan* qvar b[e-]hållas, ty iag hade där varit i 5 åhr, och måste nu omsider med min skada och tidspillan *passera* för underpædagogus⁶⁰: utan i[ag]

---

⁵³ Dalskans *äd åller* motsvaras i H av *det alle*. Jfr modern älddalska *eð oller*.

⁵⁴ Dalskans *ihr vårå om* motsvaras i H av *I vara vår*. Det sista ordet i den dalska frasen torde från början ha varit *orn* (se s. 70v, r. 1 och 2) eller *or*, 'vår', motsvarande modern älddalska *uonn* respektive *yor*.

⁵⁵ Denna dalska passage motsvaras i H av *Vi blod och livet våga / Mot en så grym tyrann*. Obs att *hl* i *hleifved* ska återge s.k. tjockt l-ljud.

⁵⁶ Dalskans *fyr omt* motsvaras i H av *för vårt*. Läsningen av *omt* är något osäker; P har dock *omt*. Härmed avses en motsvarighet till älddalskans *yott* 'vårt'. Jfr *orat* på s. 70v, r. 2.

⁵⁷ Läsningen något osäker; P har dock *rökr*. H har det mer förväntade *röko*.

⁵⁸ H: *högan*

⁵⁹ H: *ståndat*

skyndade mig till *Vesteråhs*, at iag tror iag var så snart där so[m] Konungen var i *Stockholm*, och var däd min förnämsta tärepe[n] ning ifrån *medio Februarij*⁶¹ till emot midsommar. Men lät ob komma tillbaka i *Biblioteqv*et igän, och till talz med Salig Konungen.

61

Som vidare fråger om något vore uti Dahlska språket skrifvit *Responsio* icke något särdeles, utan allena hvad *Studenter* ibland vid tillfälle af Bröllopskrifter eller *Disputations gratulationer* hvar annan *raiflerat*⁶² *Quaestio* Om Dahlskan skulle stå att bringa till riktiga reglor uti skrifvande, *Responsio* så mycket mer som hon både med Isländskan och våre gamle sagor hafver närmare förvantskap. *Quaestio* Om däd icke vore stort skiähl, att däd fordom varit ett folck, Dahlkarlar och Isländare, effter dhe än kunna förstå hvars annars språk: *Responsio* Såvida däd varit ett språk öfver hela Norige och Sverige, som i anseende till något senare tider af dhe lärde kallas *Norræna lingva*⁶³ så ser man säkert at Isländare äre äfven ofelbart af Gothiske⁶⁴ *extraction*. *Qvestio* hvi går då norskan nu så långt ifrån Isländ[skan] och Dahlskan? *Responsio* Ty Norrbaggerne bortskiämt sitt språk med Danskan, sedan dhe begynte stadigt liggia, under *dannemarck*: ty måste Island vara en Tämmelig gammal *colonie*. Dätta tillfälle upmuntrade mig där till, at iag vid näst på fölliande jubelfäst Hans högGreflige *Excellence* Herr Gref *Benct oxenstierna Academiæ Cancellario*⁶⁵ ödmiukeligast *insinuerade*⁶⁶ ett kort skriffteligit prof af⁶⁷ tre *dialecters* uthi Dahlska⁶⁸ öfverensstämmande, både sins emellan så och med Isländskan, läggiandes *Ulphilæ text* med Svänske bokstäfver där till, och änteligen vår Svänska såbom en *clavem*⁶⁹ at förstå dhe andra.

[61v]

Hvad nu i synnerhet deße språken hvartera anrörer, så emedan om *Ulphilana*⁷⁰ lärde män sine tanckar gifvit ymnigt att förståå, är för mig allenast däd at säya, at hon nog går ifrån Isländskan och Dahlskan, så att man uti *pronomiibus, adverbiiis, conjunctionibus*⁷¹ fögo likhet finner uti ordens utvärtes beskaffenheet; ehuruvähl man och uti många ord, genom dhe skylde bokstäfvers omsättning, förbytning, afskiärning, tillsättning *etc.* kan mycket igenfinna, som om deße språkens nära skyldskap kan

---

⁶⁰ 'underlärare', sannolikt 'biträdande lärare'

⁶¹ 'mitten av februari'

⁶² snarast 'gjort på skämt'

⁶³ 'norrön tunga', 'norrönt språk'

⁶⁴ P: *Götiske*

⁶⁵ 'universitetskansler(n)'

⁶⁶ 'sände in'

⁶⁷ N snarare at; P: af

⁶⁸ P, E: *Dahlskan*

⁶⁹ 'nyckel'

⁷⁰ 'Ulfilas språk' (alltså gotiskan)

⁷¹ 'i pronomen, adverb, konjunktioner'

betyga. Men där emot faller denne *Ulfhílanda* med Tyskan in uti ofvännämde *partibus orationis*⁷² där hon ifrån Isländskan och Dahlskan går. Hvar till man kan den orsaken gifva: Ty Tyskarne hafva ombrutit dhe gamla Giöta orden, dhem dhe tillika med språket och *extractionen* af Giöterne undfått, och när dhe senare *Giöternes* uttog skedt, hafva dhe i Tyskland och andra orter, där dhe igenom tågade något hvilat, gifta[t] sig, och således sitt utförde⁷³ måhl ändrat, och i synnerhet antagit sådana *partículas*⁷⁴ eller hiälpeord⁷⁵, efftersom man veet dh[e] äro snart lärde. Jag påminner mig at däd skiedde år 1669 ett utskott af Dahlregementet till *Stetin* och där liggia i *Gva[r]nison* och arbeta på fästningen: När deße komm-

62

me effter få år tillbaka, kunde dhe hvarcken sin dalska eller Svänska eller Tyska rent tahla, utan nästan på dätta sättet: aber Wenn du skall Krigen få en potta öhl, så muß du gee gält Wor⁷⁶. Men åter hvad *verba* och *nomina* angår, bekiänner iag at där uthi fast ey öfver alt likvähl till en stor dhel man *communes radices*⁷⁷ uti gamla Giötskan och jämvahl i Dahlskan, utan särdeles omak igienkänner, och äfven tijt *reducera*⁷⁸ kan orden. *Exempel* har *Stiernhielmii Glossarium* och *Thomæ Marschalli observationer*⁷⁹ kunna denna *discursen*⁸⁰ underhiälpa. Hvilcka också deß utan däd förmå, at såbom han vijste en vacker öfverensstämmelse emellan *Ulfhílanam* och *Anglosaxonicam*, *etymologica* angående; alltså, emedan däd är en afgjord sak, at samma *Anaglosaxonica*⁸¹ och *antiqva Gothica* äre samslächtade. Ty däd synnes vara ovägerligit, at dhe *Græcaniske Giöters* språk, måste ju med hemgiötskan såsom med sin moder men med Dahlskan och Isländskan såbom sine systrar uti mycket öfverens komma, ehuruvahl Dahlskan och Isländskan hafva förmon och äre [si]n moder uti åthäfvor likare, effter denena varit stadigt hemma, och dän [a]ndra bodt aldeles för sig siälff, och således äntå behållit sin mors seder, men *Ulfhílanda* och *Anglosaxonica* äre bereste qvinnor,

[62v]

och i främmande land försökte. Detta om *Ulfhílanda* i synnerhet.

Isländskan, som icke går långt från våra sagor, faller och

---

⁷² 'ordklasser'

⁷³ Sista bokstaven genomstruken av ett lodrätt streck. P har på denna plats ett sidbrott. E: *utförde*

⁷⁴ 'partiklar'

⁷⁵ E: *hielperåd* [!]

⁷⁶ P och E har det förväntade *Vor*.

⁷⁷ 'gemensamma rötter'

⁷⁸ snarast 'härleda'

⁷⁹ Se **Referenser** nedan.

⁸⁰ 'resonemanget'

⁸¹ Så även P. Härmed avses *Anglosaxonica*, snarast 'fornengelska'.

med Dahlskan så myckit närmare in (såsom och tillförene sagt är) som dhe äro dens äldre Giötskans samsystrade döttrar. Jag bekänner vähl at uti en hel *contextu* finnes kunna åtskilliga ord, annorledes i Isländskan och annorledes i Dahlskan kallade eller bögede (effter som uti *Norræna* lära hafva varit åtskilliga dialecter västan och östan fiällen) Men så är likvähl den saken icke mächtig nog att hindra, Ded ju det ena förstår ded andra, när hela meningarna från punct till punct jämföras. såsom *till exempel* när Isländskan säger *Math: 5.15*. Og eige tendra menn liosed att sättia thad under Mateask; halldur yfer liosahalden so ad thad lysi öllum them⁸² sem i husinu⁸³ eru, så utförer MohraDahlkarlen på sitt språk dätta nästan således: Og icke tender noje[n] liosed till⁸⁴ ad sätt ad under matskieppune, hälldere uppa hlio[s]-ståkån soße ad bäller lysa ollum soße iro in i housed⁸⁵. och *ver[su] Seqq:*⁸⁶ i Isländskan Latid so yduart lioß lysa firi männum⁸⁷, so ad their siar⁸⁸ ydar god värck og dyrke födur ydar a himminum⁸⁹ Detta låter på Dahlska så, Latidh (per *L Crassum*⁹⁰) so ydart lios lysa fyry odru fokied ad dier bälla siå ydat god värck och

63

rosa fadä ydan i himbluma.

Jag vill nu komma till Dahlska språket och giöra kort under rättelse om deß art och lynde först i gemen, sedan i synnerhet, och deß bokstäfver ord, liud ordasätt och *dialecter*.

I Gemen där om at tahla, så är språket 1) Manligit, alfvarsamt långsamt, liudande, vichtigt, fogeligt hälst till värdzlige och huusaker, och i däd öfrige sådant som man deß egenskaper både i gamble *Historierne* så och uti dahlfolckets än varande sinne och seder igienkiänner.

2) är däd rikt och *variabelt*, både uti orden, ordens böyelser så främst som mitt uti och i ändelserna; men särdeles i *accenterna* och liudelynnet. Ty ey allenast äre *dialecterne*⁹¹ åtskillige, uti åtskillige sockner; utan och inom en sockns gräntzor kan vara på språket så stor åtskilnad, at och byar emellan däd⁹² märckias kan. *Exempli gratia*⁹³ uti *Mohra* sokn är stor åtskilnad emellan språket uti Garsås vid den

---

⁸² P, E: *theim*

⁸³ N, P: *husi nu*

⁸⁴ P, E: *tihl*

⁸⁵ P: *håusäd*

⁸⁶ Torde stå för *versus sequens*, dvs. 'följande vers', även om *qq* i *Seqq.* kunde antyda att det rör sig om pluralis.

⁸⁷ P snarare: *mönnum*; jfr s. 77v: *mönnunum*

⁸⁸ Jfr s 77v: *siæ*; Näsman: *siaa*

⁸⁹ Jfr s. 77v: *himnum*.

⁹⁰ 'med tjockt (eller: grovt) *L*'

⁹¹ P och E har ordföljden *dialecterne äre* (äro).

⁹² P: *det wäll*, E: *det wähl*

⁹³ 't.ex.'

ena ändan af socknen och *Wamhuus*⁹⁴ och oxberg vid andra ändan. Äfven uti Orsa thala dhe annorledes uti den *tracten* söder vid siön och den uppåt Skattungeby. varandes uti alt dätta att märckia huru ey allenast, hvad liudet och *accenten*, utan och hvad orden siälfva angår, dhe byar som emot en annan sockn stöta närmast

[63v]

komma och närmare till deß spräck; så att man däd rätteligen bör hålla för ett socknespråk som närmast kyrckian och mitt i sockne[n] tahles.

3) Är och Dahlskan dhe gamble språken mycket lik, i däd *pronunciation* och *sonus*⁹⁵ är mycket *gutturalis* och ingomig. Der emot dhe nyare språk och äfven Svänskan äre mer *labiales* och *dentales* som där af nog bevises att *diphthongi* äre uti dahlskan *freqventiores*⁹⁶ såbom ai, ei, au eller å, ou jämvähl *v consonans* (såbom det hos oß i Svänskan skattas) helt innigt utnämnes, hvar om mer längre fram. I lika måtto hafva dhe ett innigt (*gutturale*[]) *L* däd iag tror i Småland aldrig men i Stoc[k]-holm sällan låter sig höras.

Nu om dätta mer⁹⁷ och närmare att tahla, lät oß gå i synnerhet Dahlskans *Alphabet* igenom. iag säger Dahlskans *alphabeth* ty ehuru väl uti Dahlska *grammatica* intet är skrifvit, ey heller något *justerat A.B.C.* henne af någon änn tillagt: likvähl förutan däd hon hafver ännu åt minstone till en dhel gamla Giötskans rättughet qvar, så har hon och med tide[n] fått någon ändring af Svänskan: Så kan derföre ja och effter mitt tyckie, bör man af bägge *alphabeterne* henn[e]

64

effter des nu befindtliche egenskap och liud viða *elementa* tilläggia och dhe *Elementa* eller bokstäfver som inge *Sonos Sibi respondententes*^{98 99} uti språket finna qvarbehåldna, afsöndra; och i stället af däd nyare antaga dhe bokstäfver som uti språket hafva *correspondentes Sonos*¹⁰⁰. Jag [v]eet vähl deras mening som hålla före att man ey strax bör [ä]ndra *alphabeten* och *Grammaticam* när språket sig förändrar; u-[t]an häldre att tahlandet och skrifvandet bör altid *revoceras*¹⁰¹ till sina *reglor* eliest kunna språken aldrig stå faste och vid sin tillbörlige likhet, var [a]f åtskillige olägenheter föllia. Men iag tycker mig kunna med dem förenas genom ett par *distinctioner* som achtas böre. 1) Emellan ett förr inrättadt och effter sina *reglor* någorlunda löpande språk

---

⁹⁴ Härmed avses Våmhus, som vid den tiden ingick i Mora socken.

⁹⁵ 'ljud', 'klang'

⁹⁶ 'vanligare'

⁹⁷ Svårläst. P, E: *mer*

⁹⁸ N: *responientes* med förkortningsbåge (?) över *ní*; P, E: *respondentes*

⁹⁹ '(sig) motsvarande ljud'

¹⁰⁰ 'motsvarande ljud', här snarast 'ljudmotsvarigheter'

¹⁰¹ 'återställas'

såsom *Latin etc.* och ett som anten gammalt är, doch utan viße och *commode reglor*¹⁰² försedt, eller nu genom senare skedde förändring[er] är nytt, och skall nu först *reguleras* såsom svänskan syns [v]ara; Uti däd förre fall gör iag ett med dhem; men uti [d]he senare hoppas iag dhe giöra ett med mig, hälst effter där [a]f ingen särdeles oreda föllia kan.

2) Bör man vähl vetta skillia emellan ett språk som synnes [l]uta till förändring, men ännu intet nytt särskilt språk blif- [v]it: och ett språk som nu reda är uti Tahlandet så förändrat

[64v]

och uti förändringen så stadgat, at däd omöyeligen kan till sin *Matricies*¹⁰³ *reglor redresseras*¹⁰⁴. Ty bägge delar kunna skee, och skee offft[a] genom *nationens* infallande särdeles förändringar: såsom af nytt härskap; af nya *Systematis* och¹⁰⁵ *civitatum* eller inlijfningar med andra *nationer* närgräntzande; af nye *colonier*; af starcke *commercier etc etc.*

uti ded förre fall är min enfaldiga mening at man bör på alle giörlige sätt sökia at behålla språket vid dhe gamble *reglor*[or.] Men åter är detta ey i tid i god acht tagit, utan förändring[en] är reda inbiten och obotelig; då ey allenast kan man saklö[st] utan och till äfventyrs bör man ändra dhe gamble *reglor*[ne] och dhem in på däd warande¹⁰⁶ språket lämpa. Men sedan på däd alfvarligaste vachta sig för sådan förändring mera. Hvar till särdeles hielper att *Stricte* tillhålla *pædagogos*, [bå]-de *publicos et privatos*, at lära ungdomen en rätt och a[c-]curat bokstäfvers *pronunciation* uti tahlade och *composition* uti skrifvande; tagandes särdeles vid *publique* tjänster ingen annan, än¹⁰⁷ utan den, som, jämte dhe andre nödig[e] *qualiteter*, och så visar sig hafva lärdt sitt modersmåhls *grammatica*, den man doch aldraförst lära borde, om man

65

ingen mer *grammatica* kan. Hvilcket alt lærer däd uträtta, att icke allenast¹⁰⁸ likformigheten uti skrifvande och tahlade *conserveras*, utan och att dhe främmande rätt lära språket som lätteligen skeer, när *grammatica* är klar och jämn, och *praxis*¹⁰⁹ föllier *The[o-]riam*. Såsom nu hvar och en hos sig siälff torde finna, anten at vår uti *cancelliestylen* nu brukelige Svänska (Ty uti den

---

¹⁰² 'ändamålsenliga regler'

¹⁰³ Svårläst; P: *matricis* (?); E: *matricie*

¹⁰⁴ 'ursprungliga regler återförs'

¹⁰⁵ Ordet svårläst. Ev. hör det till det föregående. P, E: *Systematis civitatum*. Hela frasen ska ev. översättas med 'nya statssystem'.

¹⁰⁶ E: *nu warande*

¹⁰⁷ P: *an*; E: *än*

¹⁰⁸ P, E: *allena*

¹⁰⁹ N: snarare *ptaxis*

nu varande Svänksa äfven som uti *Latinen* och andra lärde språk synnes vara 4 åtskilliga *Styler* eller arter at tahl och skrifva: nemligen 1) hem- eller hushåldzstylen, uti *familiari sermone*¹¹⁰ 2) Poetiske *Stylen*. 3) *Cancelliestylen*. 4) *Bibel- och predikeStylen*) är den samma som var uti *Gustafvi primi*¹¹¹ tid (uppå *cancellie-Stylen* har man gärna mästa *reflexion*, effter den af *cultiverat* folck förnämligast brukas) eller och om Svänksan är nu af annan beskaffenhet än tå för 200 åhr sedan, hälst dhe finnes då fliteligen i acht tagit åtskillnaden emellan *casus* och *tempora* (som man särdeles ser skedt vara uti *Bibliske translation* men ey så aldeles uti *cancelliestylen* och andre *monumenter*¹¹²) däd man nu seer mehrendels i alla *Stylerne* varda aflagt och försummas. Såsom nu, säger iag, hvar och en sig uti denna förstälta¹¹³ finner, nämligen anten Svänksan är nu den samme som då eller ey. Altså har man och af förestående *discours* min enfalldige och oförgripeliga

[65v]

mening att förstå, angående *fundamentet* till vår under händer varande Svänksa *grammatices* inrättande: Ty om in-tet språket är uti sina *partibus essentialibus, materia et form[a]*¹¹⁴ särdeles uti *forma, utpote qvæ dat esse rei distingvi et operari*¹¹⁵ förbytt och förändrat, hvarföre skall man då gå ifrån dhe gamle *reglor*? Men är däd och till sin form och skepe[-] se förändrat, så är fåfäng möda att drifva däd tillb[a-] ka effter dhe *reglorne* (dhem *translatores Biblici*¹¹⁶ då kunnat gjort för sig, ty dhe andre synnes mindre om likformighe-ten varit bekymrade) *reclamante* och¹¹⁷ *renitente communi usu, p[er-]nes qvem arbitrium est et jus et norma loqvendi*¹¹⁸: Men genom *Materiam lingvæ*¹¹⁹ förstår iag *vocabula* och *vocabulorum varias acceptiones sive impositiones*¹²⁰: genom *formam lingvæ*¹²¹ äre *vocabulorum inflexiones*¹²² och *constructiones* till förstående: Och hvarföre skulle man draga så stor försyn före at lämpa och *jouster*a, däd gamla *alphabetet* effter nya språklyndet när man betäncker att språken ju äre gamblare och uphofvet till Bokstäfverna och icke *vice versa*. utan äre där till påfund[ne]

---

¹¹⁰ 'familiärt tal'

¹¹¹ 'Gustaf I:s'

¹¹² snarast 'andra (skriftliga) verk'

¹¹³ P: *förstelte frågan* (där det första ordet är tillskrivet ovan raden); E: *förestälta frågan*.

¹¹⁴ 'viktigaste beståndsdelar, innehåll och form'

¹¹⁵ 'formen, som ju åt saken ger dess särskiljande uttryck'

¹¹⁶ 'bibelöversättarna'

¹¹⁷ P: *et*, E: &

¹¹⁸ 'protesterande mot och bekämpande det gängse bruket, hos vilket avgörandet ligger för det rätta talesättet'

¹¹⁹ 'språkets materia'

¹²⁰ 'ord och ordens olika meningar eller gängse betydelser'

¹²¹ 'språkets form'

¹²² 'ordens böjningar'

att därmedelst lämpa sig effter tahlandet, och således giöra emellan tahlandet och skrifvandet en likhet. Men detta i hastig och oförgripelig enfaldighet. Dahlskan brukar
och synnes

66

till sin rätta skrifvelse¹²³ fordra ett sådant *Alphabeti*:
A B D E F G H J K L M N O P R S T U Y.
A i Dahlskan har klart rent och mehrendels långsamt liud, iag säger klart; ty ehuruvähl en hop ord uti Svänskan, med *A* liudande, utnämnes i dahlskan, såsom genom *O* eller *A crassum*. *Exempli gratia* alla, åller, galla, gällan:¹²⁴ likvähl såsom man uti gamla sagorna, har *exempell* att sådane ord ey äre genom *A* utan *O* mestedels; *A*¹²⁵ kan och ey *O*, såsom dät där står, *exprimera*¹²⁶ däd mycket ingomige liud uti Dalkarlens åller alla; *B* har samma liud i dahlskan som i Svänskan och är skilt från *P* hvilcka Tysken så åffta *confunderar*¹²⁷.
C är uti Dahlskan onödigt: ty fastän man finner däd uti gamla sagor så brukas däd allenast uti ett tillfälle, när *K* skall *gemíneras* elliest aldrig, ey heller¹²⁸ har däd något egentligt, och särskilt sig svarande liud i Dahlskan: ty *pronuncieres* däd som *K*, hvad behöfver man då tvänne *figurer* till en *Sonus* som är alltid sig lik. Men *pronuncieras* däd som *S*, så blir *s* då öfverflödigt, det doch intet språk kan umbära. *Pronuncieras* däd åter effter Tyskens¹²⁹ maner såsom *Z* eller *Tse*, så är uti dahlskan en sådan *sonus* aldeles öhörd. Borde derföre varit skedt, att om man varit bekymrat om

[66v]

gamble Giötiske *Alphabetets* rene och oblandade bibe-hållande, när Tyske *typi* uti riket inbrachtes, Man dätta *C* då utur kasterna strax utmönstrat, och till Tyskarne tillbaka skickat, som sig där vid tillika med *Latinen* tilvant ha[de.] *D* är klart och änkelt, och *confunderas* intet med *t* eller *T*, men at man nu håller nödigt i Svänskan at gifva *D* *finale* ett *H* till upvächtare¹³⁰, der vid kan iag ey finna mig: ty 1) Om uti orden: Gud, medh¹³¹, sed enn naturlig *aspiratio[n]* medföllier, det man ey kan neka något litet märckia[s] hvad behöfs att i skrifvande lägga *notam aspiratiónis* till

---

¹²³ P, E: *skickelse*

¹²⁴ Jfr modern älddalska *oller*, *gollan*.

¹²⁵ P: *så* (otydligt ovan raden), E: *så*

¹²⁶ 'uttrycka; artikulera'

¹²⁷ 'blandar samman'

¹²⁸ P: *elr*

¹²⁹ P: *Tyskernes*; E: *tyskans*

¹³⁰ P: *upwachtare*, E: *upwacktare*

¹³¹ P, E: *med*

expresse,¹³² då iag heller¹³³ en främmande omöyelige utan *aspiratione* kan *D* i ändan utnämna? är icke däd *mult[i-]plicare entia præter necessitatem*¹³⁴? 2) Vill man läsa *Hervor* och dhe andra sagor genom, skall man aldrig en gång tror iag, finna *H* tillagt effter *D finale*. 3) om *H* skulle föllia altid *D finale*, så skulle däd och föllia ey allenast *G*, utan och *T* och *K finalia*, hvilcka och hafva en sådan naturlig och oåts[kil-]lig¹³⁵ *aspiration* i ändan, dät doch af *patronis Tø*¹³⁶ *H* ey är yrk[t] vordet, nämligen at böra genom *H expressum* gifvas tillkiänna, och var dä[d] tvärt emot dhe gambas maner at skrifva.

67

E fordrar Dahlskan klart och rent, och borde däd ey *confunderas* med *Ä* uti liudandet i vår svänska, som doch sker. Uti Götskan, såväl som Isländskan är liudet *ä* med *æ* utmärckt, däd och uti Danskan brukas. hvar af iag håller före ded *E* sedan däd uti Götskan inkom (Ty uti däd runska *A B C*, där runorne äro 19 har *E* icke än tå varit med, utan där däd i senare tider blifvit insatt, där var däd tillföre i skrifvandet öfversprungit, effter stafvelsen var så kort at *E* ey kunde höras, såsom man¹³⁷ seer uti *Madr, takr, Iptr, hagl etc.* heller¹³⁸ stod där någon annan, Bokstaff eller liud såsom *I* eller *A*) sedan säger iag har däd bemärckt samma liud som *Grækernas* *ε*; Men deße senare tider är *Sonus Tø E confunderader* med liudet af *Ä* eller *Æ*. så at nu när vi villia gifva et klart *E* tillkiänna har man tagit sig före giöra *E* dubbelt, hvar vid iag ey heller kan finna mig: ty om meningen är så, att såsom den gamla Götiska *diphthongus Ei* är uti vår håffsvänska *casserad* (uti många *dialecter* och *provincier* är han än kvar) så måste man at gifva *longitudinem syllabæ*¹³⁹ tillkiänna fördubbla *E*: så tycker iag man kunde häldre annat *maxime* där till bruka, än at låta en samma bokstaff under lika skepelse och å rad, nu bemärckia *substantiam soni*¹⁴⁰, och nu strax där hos et *accidens soni*, som är *Mora* eller *quantitas*.¹⁴¹

[67v]

Uppå Runstenerne står aldrig *X*¹⁴², *A* 2 gångor på rad; utan när däd skall vara långt har ded dubbelt streck *æ*.¹⁴³ till at förtiga däd [i]

---

¹³² 'att uttryckligen lägga till ett aspirationstecken'

¹³³ P, E: *elr*

¹³⁴ 'att införa mångfald i onödan'

¹³⁵ P: *oåtskillelig* (ändrat från *oåtskillig*); E: *åtskillig*

¹³⁶ P, E: d:o; en för utgivaren okänd symbol

¹³⁷ Synes ändrat från *uti*. P: *man*

¹³⁸ P, E: *elr*

¹³⁹ 'stavelsens längd'

¹⁴⁰ 'ett ljuds permanenta egenskap (kvalitet)'

¹⁴¹ 'ljudets tillfälliga (egenskap), dvs. mora eller kvantitet'

¹⁴² P, E: †

¹⁴³ Runtecknet lutat åt vänster så att det fått en X-liknande form. P och E har stående *æ*.

anledning af alt liudz och tals *Analogia*, en *vocalis* eller *Diphthongus* gör en stafvelse; och så många *vocales* eller *diphthongi* uti et ord finnas, uti så många delar eller *Syllabas* bör et ord skiffas. Ett är som här emot löper: nämligen *exemplen* uti andra språk, däräst *vocales gemineras*. Men *responsio: multitudo errantiu[m] etc.*¹⁴⁴ hälst som däd ey uti dhe älsta är *practicerad*, uti hvilcka likvähl *vocales* lära¹⁴⁵ ju hafft så lång *moram*¹⁴⁶, som i dhe nye. *Ceterum illam controversiam nunc non facio meam.*¹⁴⁷ Fhar Dahlskan klart och enkelt *in initio syllabæ*¹⁴⁸: men om däd har allestädz rum i Dahlskan, där det varit enkelt i Götskan törs iag ey lofva. Ty Dahlkarlens F har uti *medio* och *fine*¹⁴⁹ blifvit slöare än däd uti Götskan är: *Exempli Gratia* uti orden hafva, gifva, höfding,¹⁵⁰ då man lærer förmodeligen hvast och spitzigt utnäm[dt] hafa, gifa höfding, utaf; ty nu säya vi nästan hava, giva, hövding, utav, nämligen mycket *obtuse*¹⁵¹ och såßom W *consonans* i ända[n.] G synnes uti Dahlskan böra vara enckelt och *tenuè* såßom uti gar[d] gård; gäta, gå vall, gätå, at tahla om, gämma, giöma;¹⁵² lika-som däd och uti Götskan varit. Men at däd har uti svänskan und[er] tiden en dubbel *sonum* eller släng af et tilblandat J, dock outsätt

68

däd är ett nyare optog: uti Götskan är sådant dubbelt liud med ett uttryckeligit J utmärckt.

Men om man uti Svänskan det skulle *accurate* i acht taga, skulle kan hända, många där öfver förargas. Men i dahlskan som än ey är *regulerad* å nyo sedan hon skildes från Götskan föllier man giärna däd gambla, så långt man kan. Så att man *Exempli Gratia* giärå¹⁵³ giöra, må skrifva med J oachtat at *cognata* garr, gård,¹⁵⁴ illgård, nootgård, skrifvas utan J, Ty Dahlkarlen säger ey giärå, med g *tenui* utan giärå; och så finnes däd och uti götskan *Exempli gratia Hervor 4 capitlēt*

thetta samma vor giora their brädur ferd sina till upsala.

Här *litera aspirationis*¹⁵⁵, såßom i Svänskan; och ser iag ingen orsak hvarföre däd må hos oß heta en siälffständig Bokstaff, när däd finnes uti älsta runska A.B.C.D: och har sin ordning, ey såßom i *Græcskan*¹⁵⁶ öfver raden, utan mitt i raden med dhe andra bokstäfver

---

¹⁴⁴ *Multitudo errantium non parit errori patrociniū*, dvs. 'De felandes stora antal är ingen ursäkt att fela'

¹⁴⁵ P: lära *vocales* med siffran 2 öfver det första ordet och 1 öfver det andra; E: lära *vocalis*

¹⁴⁶ 'mora', 'utsträckning'

¹⁴⁷ 'För övrigt tar jag inte ståndpunkt i denna tvist' [?]

¹⁴⁸ 'i stavelsens början'

¹⁴⁹ P, E: *fine nu*

¹⁵⁰ Det förväntade ordet *utaf* saknas i alla tre handskrifterna. P har en otydlig markering i marginalen.

¹⁵¹ 'slappt'

¹⁵² Jfr modern älvdalska *gard, gęta, djätå, gema*.

¹⁵³ Jfr modern älvdalska *djäärå*.

¹⁵⁴ Näsman: *gard* i stället för *garr, gård*

¹⁵⁵ 'aspirationsbokstav', 'aspirationstecken'

där är vist att Dahlkarlen, hälst i *Elfvedalerna*¹⁵⁷ kastar mycket bort *H* *initiale*, ty han säger ey *verbi gratia*¹⁵⁸ här dug intet hörer du intet: utan han klart *pronuncierar* Är dug intet,¹⁵⁹ *item*¹⁶⁰ fund, und¹⁶¹, åfvå håfvå eller hafva, ästen, hästen.¹⁶² Uti *Mohra* bruka dhe mera *H*, men aldramäst i Orsa. Jag vet ey hvarföre Elfdalzkarlen är så sparsam¹⁶³ på *H*: ty uti Götskan och Isländskan är däd ey sällsynt: *Hervur*¹⁶⁴ saga skrifver *Huxar* fult uth med *H*, men Elfdalzkarlen säger doch

[68v]

uxar. Doch kan iag ey säya at dätta sker i Elfvedalen manngrant, utan där f[i]nnes väll och de i synnerhet åldrigt folck som säya¹⁶⁵: hugser; doch kan iag ey helle[r]¹⁶⁶ säya, att däd är nogot läspande eller barnfell. Medlertid kan *H* frå[n] Dahlskan ey mistas.

*J*¹⁶⁷ är Klart, enkelt och alltid sig likt, och har med *Ulphilæ G* eller *ghi* ingen skyldskap, ehvad däd *passerar* för *Vocali* eller *consonante*. Med *K* är lika sak som med *G*, och derfor däd som där om anfö[rt] är, behöfs här ey uprepas. Allenast om dubbelt *K* at tahl: så kan iag ey neka, at ju däd har i dalskan såßom i Svänskan rum: och har ma[n] *exempel* på bägge delar, både *Sonus K* fördubblad skrifs med *Kv* såsom stenen i Stenen¹⁶⁸ i *Sahla* kyrckiomur: *visti ok Alda[n] litu akva Sten*¹⁶⁹, däd är läto hacka sten; här ser man både a[t] *aspiratio* är borta, och att *v* *passerar* till att fördubbla *K*, och d[ät]ta är utan tvifvel däd älsta maneret, at *geminera K*. Så finnes och *K* fördubblat med *C* förutlagt, såßom vij och i Svänskan bruka *Exempli [gratia]* icki, icke, gieck, gick; som står offta uti *Hervora*, hvilket shri[fv]e-lag är utan tvifvel å banen bracht af Munckerne som med *latinet*, och så *C* infört hafva, och sådant maner begyndt sedan runskan var banlyst.

69

L: har tvänne liud i dahlskan: *dentalem et tenuem*, och *gutturallem sive crassum*,¹⁷⁰ *dentalis* är ey svår att utnämna, ty ingen läs-[p]ar så illa, at han ey kan utnämna däd *L tenue*. Smälänningarna våra äro där uti mycket lyckelige; där emot hafva tillicka med

---

¹⁵⁶ P: *Grækesken*; E: *Græciskan*

¹⁵⁷ Ordets slut svårtytt. P: *Elfwedahlerne*; E: *Elfwedahlen*

¹⁵⁸ 't.ex.'

¹⁵⁹ Näsman: *ær dug int*; Jfr modern älddalska (Evertsberg) *Ärer dug it?*

¹⁶⁰ Oläsligt. P: *item* (över raden), E: *item* (på raden); dvs. 'likaledes'

¹⁶¹ Borde vara *hund*, *und*. P: *und*, *Hund*, E: *und* *hund*. Näsman har bytt ut exemplet mot *and* för *hand*.

¹⁶² Jfr modern älddalska *und* [ovanligt], *åvå*, *estn*.

¹⁶³ P, E: *så sparsam är*

¹⁶⁴ P, E: *Hervar*

¹⁶⁵ P: d:o; E: *säya*

¹⁶⁶ P: *eller*; E: *heller*

¹⁶⁷ Bokstaven kan även tolkas som *I*.

¹⁶⁸ i *Stenen* saknas i P och E.

¹⁶⁹ Näsman: *Visti uk Alftan litu akua sten*

¹⁷⁰ 'dental och tunn, och guttural eller tjock'

många andra, hälst *Stockholms Dames* helt svårt, och iag tror nästan¹⁷¹ dem vara omöyeligit att uttryckia *ℒ gutturale*, ty däd låter mächta iholigt, och kan ey nämnas utan man förr utkastar tungändan op tillbaka i gomen. Här vid infalla twenne ting at betrachta. 1) finner iag i Dahlskan få rum för *ℒ tenue*, utan däräst däd är *geminatum*, däd må stå i begynnelsen, eller mitt uti eller vid ändan af orden: Såßom uti Läsman länsman; lioga, liuga; bäla, bräkia; gånål gammal.¹⁷² Något annorledes finnes däd vara artat i sagorne, *vide 4 capitlet Hervor, till upsala, tolf samman Lidvarnamenn*, hvaräst däd synnes lära hafva en *Sonum dentalem*, effter *Scriptor*¹⁷³ ey lagt *H* här framföre *ℒ*, såßom han strax gör uti fölliande orden *Hlyddu*¹⁷⁴ *Hlutum*; så framt denna åtskillnad med betänckiande och *ex præscripto artis*¹⁷⁵, och ey af *Scriptoris* sielffvöld skedt är, däd iag doch senare ey gärna vill förmoda. Och om så är att han giort däd med betänckiande, så bekiänner iag *först*¹⁷⁶ 1) däd lærer sällsynt vis med Dahlskan instämna, som sagt är. 2) lærer och då vara svårt att sättia någon *regel* på, när däd skall liuda eller skrivas *gutturale* eller *dentale*.

[69v]

Men älliast, som iag i Dahlskan tyckes finna mig, så är däd nästan allena *tenue*, ehvarest däd finnes skrivit *geminatum*:¹⁷⁷ Falla¹⁷⁸ *pater* kallär, *virí*, kullu[r]¹⁷⁹ *virgines*; spiall¹⁸⁰ *operculum*. Bör och ingenstädes *pronuncieras gutturale* utan där det är *unicum*.

Däd andra som är vid *ℒ* att märckia så är det den frågan *om ick[e]* *ℒ* bör, och på *hvad sätt* däd bör till siälfva skapnaden okännas¹⁸¹, när däd är *dentale* eller *gutturale*? Effter som, om dhe främmande skola kunna ded lära, måste ey mycket lämnas åt vanan, at där af allena lära; ty den är oviß och *variabel*; så ser man och af *exempel*, att Tyskerne skillia emellan sina 3 *U*, *V* och *W*, jämvähl *Latini* emellan sine twenne *I* och *J*.

Nu effter min *hypothesin* uti Dahlskan, at¹⁸² där mäst alltid är *gutturale*, när det ey är *geminatum*: så bekiänner iag att ingen särdeles Svårhet, är at vetta åtskillnaden uti *pronunciación*, och således ey behöfver något Särdeles att¹⁸³ märckia¹⁸⁴. Men effter dhe gamble sagorn[e] och effter nu gångbare Svänskan (hvaräst den *reglan* ey går an)

---

¹⁷¹ P: endast *nä-*; E: *nu*

¹⁷² Jfr modern älvdalska *leşmann*, *liuoga*, *bäla*, *gånål*.

¹⁷³ 'skrivare(n)'

¹⁷⁴ Näsman: *hluddu*

¹⁷⁵ 'efter skrivkonstens krav'

¹⁷⁶ Snarast överstruket i P; saknas i E

¹⁷⁷ P: har tillägget *såsom*, E: *såßom*

¹⁷⁸ Jfr modernt Orsa- och Vämhusmål *falla*.

¹⁷⁹ Jfr modern älvdalska *kallär* (bestämd form), *kullur* (sannolikt bestämd form).

¹⁸⁰ E: *spiall*. Jfr modern älvdalska *spjald*.

¹⁸¹ P, E: snarast *ökännas*

¹⁸² E har här infogat *ℒ*

¹⁸³ P, E: *annat*

¹⁸⁴ P: *märke*, E: *märkie*

måste man ey allenast af vanan vetta, hvilcka ord som hafva *L te-
nßue* eller *gutturale*, utan och änteligen hafva på dem bägge åtskillige
figurer, på thet man må i läsningen hafva viß effterrättelse om
pronunciation. Däd är fuller ey så oäfvat som *Hervor* saga och de an-
dre bruka; ja och i Svänskan vedertagit är, att man för *L gutturali*
sätter *H* fram. Doch synnes oförgripligen, att *H* i sådant måhl, helt otiänligen
brukas: så vida däd uti Götska och Svänska *A.B.C.D.* allenast står

70

för en *litera aspirationis*. Tyl 1) uti orden tahla, Fahlun, Ehlf, är
[i]ngen mer *aspiratio*, än uti en annan *consonante F: G: K: B: D: X: etc.*
ty ingen af dem kan utnämnas, utan ju något väder; ty vä-
[d]ret är *subjectum* och *vehiculum omnis soni*.¹⁸⁵

2) synnes däd ey under en alt lika skapnad, kunna brukas till tvän-
[n]je så helt olika *ministeria*¹⁸⁶: som äre 1 vara *signum Soni gutturalis*,¹⁸⁷
[2] deß rätta ämbete att vara *litera apirationis*, hvar till det och skapat är.
[3]) vara *signum moræ et Syllabæ longæ* (ty där till blifver också det nu
[ö]fver alt brukat. såsom mahn, lahm, tahm *etc.*

Om nu en bokstaff under lika skapnad, skall passera i så många tillfäl-
len, och till så många olika tjänster, huru kan då en främmande, som
lära vill att läsa, undfly *confusion*, *pronunciationerna* emellan.
Wore alltså däd utan all tvifvel bäst, om emot hvar och en *distincto
sono* uti *Alphabetet*, en *distinctus character* blefve gifven. Och när
således *distincta potestas*, *distinctarum literarum*¹⁸⁸ är rätt inrättad och
in hämtat, samt *organa loqvelæ*¹⁸⁹ af ungdomen där till vande, må-
ste ju *pronunciation* hos alla blifva lika, och tahlandet samt skrifvan-
det stält på en *firm*¹⁹⁰ foot: men dätta äfven *ex incidenti*¹⁹¹ och oförgripligen.
M har Dahlskan rent och klart.

N äfven så.

Men med *O* är åter någon svårhet; ty såsom uti svänskan, alltså och
[u]ti dahlskan äre 3 *Soni*, som sväfva lika som hvar och¹⁹² annan och stöta
[i]n på hvar andra; doch är the ingentera hvar annan like. En *Sonus*

[70v]

är som svarar emot *grækernas* *Ω magnum*.¹⁹³ såsom uti *Orn noster* *Oru nos[tra]*
– falla *orn*, *mumma*¹⁹⁴ *oru*, fläd *orat*¹⁹⁵ vår far, vår Mor, vår boskap.
En annan *sonus* är lik med *Grækernas Omicron* såsom uti *foro*¹⁹⁶, *resa*; *Stor[o]*¹⁹⁷

---

¹⁸⁵ ungefär: 'varje (språk)ljuds substans och transportör'

¹⁸⁶ 'ändamål'

¹⁸⁷ 'tecken för ett gutturalt ljud'

¹⁸⁸ 'de enskilda bokstävernas åtskiljande verkan (funktion)'

¹⁸⁹ 'talorganen'

¹⁹⁰ E: *jenn*

¹⁹¹ 'av en händelse'

¹⁹² P, E: *om*

¹⁹³ 'omega'

¹⁹⁴ Man förväntar sig *munna* (modern älvdalska *muna*); så E (och annorstädes Näsman).

¹⁹⁵ E: *ort*. Jfr modern älvdalska *uott*.

¹⁹⁶ E: *fåro*. Jfr modern älvdalska *fårå*.

Stare; så framt icke detta skall skrivas med *å*, men uti Gjötskan fi[n-]nes sådan *pronunciation* vara *exprimerad* genom *O*.

Den tridie *sonus* är underlig och laggran, ty han går hvarcken *dīr[e-]cte* på *ω* eller *O*, ey heller är ett purt *å* såsom det i svänskan låter: utan fordrar en särdeles munnens ställande, ty när man den *son[um]* rätt effter Dahlmaneret skall uttryckia, skall man kasta nedra käfftan eller läppen fram, så at den står fram om den öfre, och hålla tun[g-]an något högre upåt gomen, än som uti *å* eller *o*. Och när man i den munnens *positur*, vill nu framföra ett *å*, blir däd ett särdele[s] liud, som hvarcken genom någon *vocalē*, eller dhe i Svänskan br[u-]kelige *dīp[h]tongos* kan *exprimeras*, ehvilcket man vill gå på *O* eller *Å*, eller *AU* eller *Ö* eller¹⁹⁸ *UO*.

Det är sant, att när Elfdalzkarlen skall säga *lōf* *pronuncierar* han såsom det vore skrivit *luof*¹⁹⁹; *Nota Bene*.²⁰⁰ (*O* såsom *ω*), men då säger *Mohr[a-]*karlen *lof*, *per ω*, men Orsakarlen skiuter ut nedra läppen och säger *lāfwed*. Men om detta, men om detta²⁰¹ mer, när man kommer till *dīp[h]tongos*.

P är uti Dahlskan rent och biärt.²⁰²

71

Q kan man vara förutan, om man vill föllia gamla runskan, brukandes *Q* i däd stället; men uti senare Götskan, hafva de begynt utur *latinet* bruka *q* såsom *qvāt*, *qvernu*²⁰³ *qvīße*²⁰⁴ *Nota Bene*.

men aldrig hafva de med *q* fogat *v consonans* tillhopa utan *U vocalē*.

R är så klart och Morrande hos Dahlskarlen, at ock ofta barnen, ehuru man ey [o]ffta skall finna dem läspa, jämvähl utföra *L* som²⁰⁵ *R*, twert emot däd som sker här ne-[d]er åt orten: Ty däd händer att när dhe skola nämna *verbi gratia Smålan*²⁰⁶ säga dhe nästan *smårån* och för *Pylsa*, *Pyrsa*.

S är klart och hväßande.

T är klart och aldeles skildt från *D*. men om där i anledning af gamle runskan fordras et särskilt *T*, och särskilt *T H*, under annan skapnad, det har iag ey kunnat finna: ty *Sonus* är lika och enahanda; Effter hvilcken alle-[n]a *compositio literarum*²⁰⁷ och *Ort[h]ographica* ske bör, utan at hafva anseende [p]å något annat; heller²⁰⁸ at där med skillia emellan åtskilliga *vocabulū unius significatus*²⁰⁹ etc hvilcket af *contextu* eller²¹⁰ annat sätt skee

---

¹⁹⁷ Jfr modern älvdalska *stårå*.

¹⁹⁸ Förkortningen börjar i N och P med ett *o*; E: *elr*

¹⁹⁹ Jfr modern älvdalska *lov*.

²⁰⁰ 'märk väl'

²⁰¹ P, E: *Men om detta* endast en gång

²⁰² E: *klart*. Jfr modern älvdalska *bjärt* 'klart' m.m.

²⁰³ Så även E; P, Näsman: *quennu*

²⁰⁴ P: snarare *quißl*; Näsman: *quissel*

²⁰⁵ P: *såsom*, E: *såßom*

²⁰⁶ Jfr modern älvdalska *smålan* 'småboskapen'

²⁰⁷ 'bokstävernans sammanställning'

²⁰⁸ P: *eller* (ovanför raden i stället för ett struket *såsom*), E: *elr*

²⁰⁹ 'ord av enahanda utseende (dvs. homografer)' (?)

²¹⁰ P och E tillägger: *på*

[b]ör; och *ortographia juxta sonum*²¹¹ ingalunda där med *incommode-
[r]as*²¹² och *anatomizeras*; utan den bör alltid hållas *sarta tecta*²¹³, om
[sp]råket älliast skall stå vid lag.²¹⁴

Men hvad skall iag säya om bokstafven *U* uti gemen, af hvilcken
[v]i uti Svänscan sådan ymnoghet på deß åtskilliga slag fådt hafva
[ut]af Tyskarna, tillika med *Literaturen* och Tryckerijet, at vij vette
[kn]apt, hvart vij måge giöra af dhem alla. Nu vette vij 1)²¹⁵ at gamle

[71v]

Giöterne intet hafft mer än en bokstaff eller skapnad på liudet *U*, 2)
tror iag och at dhe ey hafft mer än ett liud på bokstafven *U* nämbiligen
vocalem, ty fastän runska bokstaven *n* på stenarna finnes brukat
både i däd ställe vij nu hafva *vocalem*, som och där vij utförat som *co[n-]
sonam ante vocalem*²¹⁶ uti *† | † .n X† |*²¹⁷ etc och²¹⁸ likvähl är iag än ey öfvert[*y*]-
gat at däd gullet i deßa rum samma liud, som nu *W consonans*, och så-
ledes uti liudet, hafft en skylskap med *F*, ehuru det kan *obtusius*²¹⁹ låta [än]
F. Orsaken är att ännu ey Dahlekarlen, kan det annars än som *voca-
lem* utföra, uti dhe ord där vij för *consona* det bruka: såsom huru²²⁰ uå-
rå, uitå;²²¹ därest liudet aldrig är *dentalis*, eller at han sätter öfvre tänd[erna]
emot nedre läppen, såsom skeer uti *W consona*, utan *gutturalis* såsom uti *vo-
cali*; hvarföre är iag uti detta ännu ey aldeles öfver ens med Salig
Herr Verelio, nam cur Dalekarli mutassent dentalem in gutturallem cont[ra]
Analogiam?²²² 3) Där som Tyskarna nu brucka *V* såsom i Vor
och *exprimera* såsom *F*, där hafva Giötherne brukat *F* rentaf:
äfven 4. Där vij nu bruka *F* och *W* tilhopa, såsom uti hafva, gifva, där
hafva dhe och allenast *pronuncierat* och skrifvit ett hvast hafa, me[d]
F allena, likasom och vij det nu tahla och skrifva mycket slött, *verbigratia* tagi[t]
slagit; med *g* (uti hvilcket är nu mycket *obtusior* och *liqvidior sonu[s]*²²³
än uti *K*) det hafva Giöterna tahlat och skrifvit med *K* takit slakit.
5) Såsom Dahlskan med gamla Giötskan, ännu kommer öfverens däruti
att där intet varit eller är mer än ett liud svarande emot bokstafven
n uhr (som klart är uti orden *Huenn*, *huårå*, *huitå*, *hwitter*;²²⁴

²¹¹ 'skrivsätt nära ljudet', dvs. ljudenlig stavning

²¹² 'blir lidande'

²¹³ 'i gott skick'

²¹⁴ Raden utfylld med oläsliga krumelurer. I P är sidan utfylld med en spiralformad linje.

²¹⁵ Skriven ovanför raden både i N och i P.

²¹⁶ 'konsonant framför vokal'

²¹⁷ Ovanför raden skrivet med † i stället för med X. P: har n † † † | på raden, men n † † † | ovanför.

E: n X † † | på raden.

²¹⁸ Saknas i P och E.

²¹⁹ 'slappare'

²²⁰ Något ottydligt. P har det mer förväntade *huen*; E: *hwenn*

²²¹ Jfr modern älvdalska *wen*, *wårå*, *witå*.

²²² 'Verelius, ty varför skulle dalkarlarna ha förvandlat en dental till guttural emot analogin?'

²²³ 'slappare och mjukare ljud'

²²⁴ I P är de initiala *h*:na tillskrivna i efterhand i de tre sista orden. E: *Hyenne*, *Huitå*, *Hwitter*; Näsman: *huenn*, *huårå*, *huitå*, *hwitter*. Jfr modern älvdalska *wen*, *wårå*, *witå*, *witter*.

[h]varäst läppen intet kommer vid tänderna, utan är *gutturale*) alltså håller [i]ag före att enär uti Dahlskan skeer, at däd liudet höres, som *former*as [a]f nedre läppens och öfre tändernas sammansättiande, där är ännu [d]et gamla Giöthiska *W Frej* qvar eller *J ehuru* vähl iag måste fuller [t]illståå, at däd uti *medio vocis* nu låter något *obtusius* än²²⁵ Götiskan [*verb*] *gratia* håfvå, såfvå,²²⁶ hvilket Dahlfolcket nu *pronunci*era såßom vi hafva sofva: men effter Giötskan bör däd skrivas hafa, sofa. Doch veet iag [e]y om däd bör skillias med något tekn som skall kallas u, efftersom [e]mellan däd gamla u och det nya *W consonans*, det vi af Tyskarna [f]ått, och hoos dhem kallas *We* är ingen skylskap, i det, såßom sagt är till [li]udet *U* eller *n former*as munnen öppen; och läpparna eller truten sättas [f]ram, och vill man noga åtlyda²²⁷ så är där et lindrigt väder före ut som for-[dr]ar *H* framföre såßom uti hvitter huåå, huååre, huem,²²⁸ aldeles såßom [d]et uti *Hervor* och dhe andra sagor fins skrivvit. Men uti *W former*as munnen nästan aldeles såßom uti *F*, som är den endaste bokstaf, hvilc-[ke]n fogar nedra läppen och öfvertänderna tillhopa, men åtskillnaden [e]mellan *F* och *W* består allenast där uti, at uti *F* tryckes nedre läppen [hå]rdare emot öfretänderna, och blir *acutior Sonus*²²⁹ där med än som uti *W*. [E]ffter *W consona* är uti liudandet så när slächt med *F* men alzintet med [u], så är däd emot alt skähl, at *W* skall hafva samma namn med u och icke [m]ed *F*. Vet iag och icke om det är rätt at uti Svänskan sammansättia [d]hem uti orden töfva, hafva, sofva. *etc* ty et sådant skrivande är intet

[72v]

annat än gifva tillkiänna, det iag uti ordet hafva skall först säya h a f säyer haf (*Nota Bene* med ett hårt nederläppens tillstötande på öfver[tän-]derna) men strax begynna andra stafvelsen med ett lindrigare der[as] sammanfogande, nämligen *W*²³⁰ a säyer *Wa*, lägger man sedan bägge stafvelserna ihop, så skola där 2 liud blifva mitt i ordet af åtskil[lig] beskaffenhet, nämligen haf-va. hvilket såßom bägge liuden jämte [an-]nan hvarcken uti ett snält eller aldrig så långsamt tahlande, ja ic[ke] ens uti siungandet låta sig *distincte* höras, så synnes däd vara ett af lutter sielffvåld dichtat maner att skriva, Doch vill iag här ic[ke] ett ord hafva sagt emot *usum*²³¹, eller förnäma mäns mening[ar] utan af en *Philosophisk* frijhet, utan köhnheet, eller någons förolä[m-]pande, i anledning som iag menar, dels af sielfa *naturen*, del[s] äldste maneret att skriva.

X, såßom däd ey är kläckt och gjort uti Giötskan, utan senare tider insmygt sig, så kan ded och vara borto uhr Dahlskan; efftersom *g. s. k. s.* göra samma gagn, och försäkra en läsare om en rätt o[r-]

---

²²⁵ E: *än i*

²²⁶ Jfr modern älvdalska *åvå, såvå*.

²²⁷ E: *åtskillja*

²²⁸ P: *hvitter, hvåå, huååre* [?], *huem* [ändrat], E: *hwitter hwåå hwååre, hwenn*

²²⁹ 'ett skarpare ljud'

²³⁰ Lodstreckket saknas i E.

²³¹ 'bruket'

dens *pronunciation*. Jag vet väl att uti *Hervor* och annorstäd[es] fins *Huxa* etc. men hvem seer icke at effter *Etymologicam ratio[nem]*²³² bör däd skrivas *hugsa* af *hug*, men vil man änteligen där behålla *x* så som en *dubbel* bokstaf, och snarare at teckna än *g.s. k.s.* hvarfö[r] sig, så skall iag ey så mycket sträfva där emot, ty uti runskan fi[n-]nes och dubbla runor.

73

y har rum hos *Mohra*- och *Elfwedahlsboerne* men ey i *Orða* ty deße altid nämna i eller *ai*, der dhe förre bruka *y*, såsom mynta byta, knyta, skryta, det kallar Orsakarlen minta, bita, knaita, skraita. *Z* uti *Dahlskan* har intet rum, ty alla ord, där *ts.* infalla, *pronunciara* dhe med dubbelt *ss.* Blifver altså dahlska *Alphabetet* af deße bokstäfver bestående.

A. B. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. R. S. T. U. Y.

äro nitton änckla bokstäfver lika som och i runskan, och med deße kunde iag alla dahlska ord skriva; så framt där icke funnes några twedubbla liud, hvilcka om dhe med språket äro jämngambla, eller ey iag ey kan säya.

Om dhe tvänne liuden på *L tenuis* och *crassi* har jag redan sagt min mening. Angående *dīp[h]tongi*, så hafva²³³ dahlskan fleer än Svänskan, ty hon behåller ännu af *Giötskan ai, ei, au, ou*, hvilcka effter dhe tillhopa liuda, äfven såßom när dhe äro åtskilda. *verbi gratia gainum geinum; auteter, outeter*,²³⁴ så är med deras *potestatibus*²³⁵ och rätta bruk eller utnämmande ingen stridighet eller svårhet. Men som iag ey kan neka, at ju i dahlskan finnes några liud, som tyckes med våra svänska *dīphtongis, å, ä, ö*, hafva någon skyldskap. altså, blir däd större besvär, att utleta deßas rätta *applicatión* til dahlskan. När man betractade *O* sades vara i dahlskan tre åtskilliga liud, som stöta mer eller mindre in på deß liud och utnämmande: Om iag nu sätter at *Græcernas ω* eller *ομεγα* är et dubbelt *O* eller *ομικρον*, så

[73v]

hafva vij uti Svänskan ingen *figur*, som svarar emot *ω*, och munnens långa och runda *formerande*, ty *figuren o* giäller hoo[s] *Græcos* nästan det samma som å hos oß Svänska, doch synnes *o* hos *Græcos* vara äldre än *ομεγα*, och varit i förstonne liudand[e] såßom *ω*. ty hvad är *o* annat än en *figur* af munnens lämp[an-]de, när däd stora *o* skall utnämnas effter han helt²³⁶ annorledz *formerat*²³⁷, och är ey så trind när *Sonus* å skall uttryckias som han är uti *o*. Om iag nu för skillnad²³⁸ skull, ger uti

---

²³² 'av etymologiska skäl'

²³³ P: något otydligt *hafver*, E: *hafwer*

²³⁴ Näsman: *gainum, geinum, aüter, outeter*. Jfr modern älvdalska *gainum, auteter (au'tter)*.

²³⁵ snarast 'funktioner'

²³⁶ Orden *han helt* sammanskrivna och mycket svårlästa både i N och P. E: tydligt *han helt*

²³⁷ Sista bokstaven otydlig i N och P; E: *formerar*

Dahlskan eller Svänskan bokstafven *o* åt liudet $\omega\mu\epsilon\gamma\alpha$, och Bokstafven *å* åt liudet $\omega\mu\kappa\rho\nu$, hvad skall iag då få för en figur åt däd dubbla *dīp[h]tongiska* liudet, som låter sig hör[a] uti låf, lof²³⁹, gånga, gå, tång, qvick, år, åra, årbrun²⁴⁰, år-fum²⁴¹, ²⁴² ty här är at²⁴³ mycket ihogliare och ingomigare liud, än uti dhe ord, som med *o* eller *å* uttryckias; hafver och, som förr är sagt munnen annan skepelse här än i de andra. Derföre såsom liudet sträcker sig mer på *å* än *o*, är och alltid långt så kommer däd fuller närmare till att blifva en *dīphtongus* än *vocalis* *o*, ($\omega\mu\epsilon\gamma\alpha$ kan det ey heller komma till, ty fast han ä[r] lång, så är han dock en reen *Sonus*) ty synnes som man behöfd[e] en ny bokstaff till detta liudetz betecknande, eller effter ru[n-] ska maneret att stinga ded samma brukelige *å*; ty iag fruchtar

74

att fast man går på *dīphtongus* *au* eller *ou* vinner man ändå intet däd man söker (nämligen den wißhet som bör svara²⁴⁴ emellan utnämmandet och skrifvandet) för deras skull som språket ey kunna, och likvähl rubbar man deßa *dīphtongos* ifrån sitt förra egna värde, förmedelst hvilcket *au* gäller *a* och *u*, *ou* gäller *o* och *u* uttryckeligen. Jag bekiänner däd synnes falla mig emot att när öga i Svänskan så heter kallar *Ulfphíla* däd augo, och Isländskan augad men Orsakarlen (hos hvilcka och denna *Sonus* per *å* är mera brukelig än hoos dhe andra) säger åga²⁴⁵ Mohrkarlen säger oga per ω ²⁴⁶) som skulle detta å vara *contractum*²⁴⁷ af *au*, till *o* i Svänskan, och till *å* i Orsadahlskan: Men detta går ey fort uti alla ord öfver alt, och lemnar mig uthi ovißheet, till deß iag får nogare *conferera* med folket där uppe. Här vid infaller mig frågan, hvad orsaken mån vara, att när dhe gamla språken, nästan öfver alt hafft så många *dīphtongos*²⁴⁸, hafva de nyare dem förbytt ifrån dhe dumma dubbla, och långa liuden till klara, enckla, och hastigare, för *dīphtongis* antagandes *vocalēs*; Som synnes skedt vara uti dhe sammanhandlade folkslagz språkbyten. Ty sedan man af åtskillige nya sakers och beställningars myckenheet, måst vänia sig mehr till samtahla och skrifva och således jämbvähl snällare tahla, och mer at skrifva så har man af nödvändigheten effter hand, måst sökia *compendia*²⁴⁹ i bägge dehtar: Ty

---

²³⁸ P: *skilnats*; E: *skilnaden*

²³⁹ E: *löf*; Näsman: ”*láf, lof, frons*”

²⁴⁰ Ovisst; P: *årbrun* [?]; E: *år bruu*; Näsman: *årbrun*

²⁴¹ Ovisst; P: *årsum*; E: *århum* [?] med *h* tillskrivet i efterhand; Näsman: *årfiun*

²⁴² De dalska exemplen förefaller heterogena. Jfr modern älvdalska *luv* (eller, om man utgår ifrån E:s läsning och Näsman's översättning: *lov*), [*gaungga*], [*taungg*], *år(a)* ...

²⁴³ P: *ett*

²⁴⁴ Svårläst både i N och P; E: entydigt *swara*

²⁴⁵ E: har det förväntade |:, dvs (.

²⁴⁶ Jfr Näsman: Elfdalenses & Morens. *ogad* per ω

²⁴⁷ ’sammandragning’, ’kontraktion’

²⁴⁸ P, E: *dīphtongos*

²⁴⁹ ’besparingar’ (effektiviseringar)

man seer ännu, at däd folck, som är mindre beställsamt och

[74v]

lefva effter gamla makliga maneret, tahlar och långsammarer och tyngre; hvilcket uti alla landzändar märckes, särdeles i Dahlar-na hvaräst man förraskar sig hvarcken i beställningar eller i tahlade och siungande som bekant är. Och fastän detta har olägenhet, och förvijselse med sig, så har däd likväl däd beröm att sådant folck är gemenligen stadigare, alfvarsammare, och omsichtigare²⁵⁰, och synnes där hos hafva lättare före at lära främmande språk. Ty effter tungan ey är så flychtig, gör hon sig tid att lämpa sig effter liuden; Derföre man ock i ungdomen är tänligare att lära språken.

*Diphthongus Ä*²⁵¹ synnes hafva rum uti alla *dialecterna*. men Ö kan orsakarlen ömöyeligen [sic] nämna, utan när han skall nämna Öar²⁵² säyer han Ähna, löpa kallar han läpa, men merndels utförer han Ö genom ett klar *E*: såsom b[ö]-ta kaller han beta, höta, heta; möta, meta, brö, bre; men *Mohra* och *Elfvedahl* behåller sitt ö tämlig klart. uti *Hervor* och de andra sago[r] brukas ä uti sådana rum, äfven uti Isländskan såsom Baræder [?] ²⁵³, Br[æ]-dur skipti, mæhlask²⁵⁴ etc som faller med nu den, varande Danskan och Norskan inn, nämligen såsom dhe bruka att skriva och pränta; hvar uti dh[e] Danske äro at berömma, at dhe skaffat sig särdeles bokstäfver inni sin[e]

75

Tryckerijen som uti Tyska tryckerien ey finnas.

Detta är vidlyftigare om *alphabetet* talt, än man tänckt, dock alt uti enfaldighet och oförgripeligen. Nu skulle man komma till hela orden ock *vocabula*, och betrakta deras *ortographiam*, *etymologiam*, *inflexiones*²⁵⁵ och *Syntaxin*.

Men däd att åstadkomma,²⁵⁶ fordras *accurat conference*²⁵⁷ med dhe personer där uppe i orten, som förstå sig både på däd ena och dhe andra språken, ty här fordras ett *Dictionarium*, om man skall göra något *project* till *Grammaticam*, som bägge fordra mycken tid och samvistande med folcket; effter som iag tillstår mig nu mycket utur minnet fallit. Jag vill därföre allenast i gemeen, göra vid åtskilliga *partes grammatices*, några fåå och korta anmärkningar, och lemna däd öfriga till en bekvämligare tid.

1) är uti Dahlskan *metathesis certarum literarum*²⁵⁸ mycket giängze: såsom iag säyer på Svänkska: Jöran gick bort med²⁵⁹ Stockholm vred²⁶⁰ med

---

²⁵⁰ om- i N och P otydligt; E: omsiktigare

²⁵¹ P: ä ändrat till ä; E: u

²⁵² P: Ööen [?], Näsman: öen; E: Öön. Härmed avses ön.

²⁵³ P: B•rædra [• betecknar här en sannolikt överstruken bokstav], E: brædra; Näsman: brædra pro brödra

²⁵⁴ Jfr äldre isländska *mælsk*, modern isländska *mælast*.

²⁵⁵ 'böjningar', 'ändelser'

²⁵⁶ Här följer i P en längre sats, som dock är överstruken.

²⁵⁷ 'omfattande samvaro'

²⁵⁸ 'metates (omkastning) av vissa bokstäver'

kärrillet: däd säyer dahlekarlen så; Örian gick brott ad Stocklum
Rwed min kräldi; hvilket visar likheten med runskan, som så ofta
skrifver girkaland för grækeland, etc och är detta vr uti vred
så ont för Dahlekarlen at nämna, at anten nämner han *u vocale*
ured, eller går han detta W aldeles förbij; såsom det där ey tiänar
i hans kram, säyandes Rååk för vrååk, Rak för vrak, Rå för vrå.²⁶¹
hvilket faller inn med *Hervor* uti 3die *capitlet*: där står urdu för vurdu
och ordit för vordit.

[75v]

2) flicka dhe och ofta emellan, såsom för få säya Dhe flä²⁶²,
3) ofta byta dhe en *liquidadam* uti den andra, såsom *L* uti *R*
säyandes pyrsa för pölsa, ofta *F* uti *P* såsom luft för lufft,²⁶³
såsom i Götskan eptir för effter.
ofta *F* uti *B* såsom Kärban, Kärfvän, Kalben Kalfven.²⁶⁴
4 uti *collocatione verborum*²⁶⁵ gå effter dhe gamblas maner ofta *sub-*
stantiva framför *adjectivis verbigratia* vädred ir kolt,²⁶⁶ garden männ, min går[d.]²⁶⁷
item genitivus nästan öfver alt går effter den andra hoos fölliand[e]
casus (nämligen uti *regula: substantivum cum substantivo etc*²⁶⁸) *verbigratia*
dottri oß,²⁶⁹ hans dotter.
*Excipe*²⁷⁰ uti personernas egenteliga nämmande, eller *compositione*
nominum prop[ri]orum,²⁷¹ gå *genitivi* om dhe vore än aldrig så mån[ga]
uti naturlig ordning effter *gradus descendentes* eller *collaterales*²⁷²
förut för den andra *casus*; såsom laða lof, olof larson, Päß
ulofs järck; olof pärsons Erick, nils-ulofz-laðu Päde. *i e Petrus Nicolai*,²⁷³
*Olai N Laurentii Pr*²⁷⁴
ock detta är ändå ey mer än ens mans namn.
5) *Accenten* angående och stafvelsens böyelser uti ordens uttalande (uti
siungande tahlar man nu intet om) så sätta dhe gärna *accentum* uti *pr[i-]*
*ma syllaba*²⁷⁵; ehvad orden kunna vara *dissillaba*²⁷⁶ eller *polysillaba*²⁷⁷, gäs[är,]²⁷⁸

---

²⁵⁹ P, E: *till*, Näsman: *til*

²⁶⁰ Ordet oläsligt i N. P: *vred*, E: *wred*, Näsman: *ured*, vilket också förutsätts av sammanhanget.

²⁶¹ Jfr modern äldalska *råk* (jänte *rwåk* och *wåk*), *rwak*, *rå*

²⁶² Jfr modern äldalska *fläd*.

²⁶³ Jfr modern äldalska *luft* jänte *luft*.

²⁶⁴ Jfr modern äldalskan *tjärvan*, *kåvin* (lokalt *kåven*).

²⁶⁵ 'ordens (an)ordning'

²⁶⁶ E tillägger: *kalt wäder*

²⁶⁷ Jfr modern äldalska: *weðreð ir kollt* ('luften är kall'), *gardn menn*

²⁶⁸ *Substantivum cum substantivo genitivo casu iungitur*, dvs. 'Ett substantiv förenas med ett annat i kasus genitiv' (en regel i Melanchthons latinska grammatik)

²⁶⁹ Jfr modern äldalska: *duotter oss*.

²⁷⁰ 'undantag'

²⁷¹ 'bildning (sammansättning) av egennamn'

²⁷² 'i nedstigande ordning eller sidoställda'

²⁷³ Skrivet ovanför raden i N och P, men på raden i E.

²⁷⁴ Hör till samma rad som föregående. Sista ordet oläsligt både i N och P (*Pr...*); E: *Pron*. Där bör ha stått *Petrus*. Översättningen förefaller oriktig. Fjärrmar man *N*, blir det mer begripligt. Näsman översätter *Nið Ulofs Laðu Pædr* med 'Nicolai Olavi Laurentii Petrus'.

²⁷⁵ 'första stavelsen'

²⁷⁶ 'tvåstaviga'. Framför *ll* syns i N ett svagt (och felaktigt) *s*.

kyner, Fiällum²⁷⁹, milluma, kulluma,²⁸⁰ hvidå skäläd²⁸¹, Prästedrängiana²⁸²
Nota Bene Oachtat detta sidsta ordet är en heel *constructio* (*Substantivum cum substantivo*) så kastas likvähl *accenten* ifrån däd efftergående ord[et]

76

till *primam antecedentis*²⁸³, nämligen när orden således stå tillhoppa i²⁸⁴ *statu constructo*²⁸⁵.

6) är att anmärckia huru dhe uti Dahlarna åtskilligt *formera* tohnen och uthspråket af hela *periodis*, varandes där uti sådan åtskillnad, att dän olikhet man i begynnelsen omtahlade vara i *dialecterne* och²⁸⁶ Socknerne samt byarne emillan, består icke allenast i orden och ordens ändelser; uthan till en mächta stor dhel äfven i tohnerne och uttahlandet och däd på tvägge sätt

1) uti Sombliga sockner öfver alt tahla dhe grannare och mehr gnällande och långsamare utföra språket, uti andra åter grofvare manligare, och något hastigare.

2) hafva dhe uthi åtskilliga Sockner, åtskilligt maner att *formera* liudet effter *periodi* begynnelse medel ända, och sänckiande vid slutet.

Uthi Elfvedahl hafva dhe en högre och grannare *clav* och tohn hela *periodum* igienom, tahla likvähl något långsamare.

Uthi *Mohra* tahla dhe grofre, hvaßare och hastigare, och såßom dhe villa vijsa någon mehr *esprit*.

Uthi Orsa äfven grofft och långsamt, hela *tenoren* af en *periodi* framlöpande, Uti dhe åtskillige Socknemåhlen, har iag stor lust att låta med *notis Musicalibus*²⁸⁷ afsättia, när iag kan hafva tid att föra en förfaren *Musicum*²⁸⁸ med mig dijt upp, ty att man på tahlande så vähl som på siungande kan sättia *noter* har iag redan blifvit i min mening *confirmerat* af vackre *Musicis* som uti språkens lärande en stor *profit* torde blifva.

[76v]

===== 289

Kulla mey sagd' sig siå gull-

=====

läckiur å håsin å²⁹⁰ dig dœße o såt

---

²⁷⁷ 'flerstaviga'

²⁷⁸ Möjligen snarare *gäse[r,];* Näsman: *giæter*

²⁷⁹ Svårläst. P: snarare *Siallam;* E: *hiällam.* (Näsman utelämnar ordet, men har annorstädes *fiallaer* montes.) Jfr modern älvdalska *jällam*, dativ av *jälle* '(hö)skulle' m.m.

²⁸⁰ Jfr modern älvdalska *gæser* 'gäss', *tjyner* 'kor', *ffjällum* 'fjällen' (dativ pl.), *milumað* 'ibland', *kullum* 'flickorna' (dativ pl.).

²⁸¹ P: *hvidåskälåd;* E: *huidåskäläd;* Näsman: *huidåskålåd.* Jfr modern älvdalska *widåskåle* 'träskålen' (?).

²⁸² E, Näsman: *Prästdrängiuma.* Jfr modern älvdalska *prestdraingum* 'prästdrängarna' (dativ pl).

²⁸³ 'första (stavelsen) i det föregående ordet'

²⁸⁴ P: *uti,* E: *uthi*

²⁸⁵ 'status constructus', dvs. två substantiv förenade genom en genitivkonstruktion

²⁸⁶ Ordet ändrat och oläsligt; P, E: *och*

²⁸⁷ 'musiknoter'

²⁸⁸ 'musiker'

²⁸⁹ Ovanför textraderna är fyrlinjiga notrader ritade.

²⁹⁰ *a* med överskriven konvex båge; P: d:o.

=====
och maggiörde i skráfvom²⁹¹ out i kufvom.²⁹²
=====

=====
uti Mohra máhlet löper *sonus* af en
período nästan således
=====

=====
dug ir ien man dug Ilof soß sät mig i
=====

=====
stuckin fär²⁹³ ig soup snuftobaken
=====

=====
måß Prästerne²⁹⁴ hiält å pridikå.²⁹⁵
=====

77

=====
Uti orsa har áther tahlet denna beskaffenhet och liud.
=====

=====
Jig och Steens Jugå i skattungbyn gardum
=====

=====
jena så må briggju²⁹⁶, och finggum jen
=====

=====
håfvan ehplanet²⁹⁷ hvår, å budum
=====

=====
hvi áller grannum och druckum
=====

=====
od²⁹⁸ dansedum²⁹⁹ i átta dågå.³⁰⁰
=====

[77v]–78³⁰¹

=====
Will man här ett litet proff gifva af *versionernas* sammanstämmande och åtskillnad, att där af må kunna skee någon uplysning uti alt däd som här ofvan tillförrerene anført och *discurrerat*
=====

---

²⁹¹ P: snarare *skráfvom*

²⁹² Texten hämtad från Andreas Prytz' komedi om Gustav I (1622), där den lyder: *kulla mein ohn sagde sikh seá gulleckiur innå min kládomma å digh, dásse ohn sáth och maggiärde i skráufuám áuthi kuffuám*. Näsman's version lyder: *Kulla mæj sagd sig siá Gullækkiur å hásin å dig, dosse o sät og magd giordi i kræfuona auti kufuom* med översättningen: 'Kulla min sade sig see Gullænkar på halsen på dig, då hon satt och gjorde förklädet åt bröstet uti kammaren.'

²⁹³ P: snarast *för*; Näsman: *fær*

²⁹⁴ De två sista bokstäverna oläsliga; P: *Prästern*; Näsman: *Præstn*

²⁹⁵ Näsman översätter sålunda: 'Du är en mann du Elof, som satt mig i stokkin, för jag söp Snuftobak medan Præstn hölt på at predika.'

²⁹⁶ Näsman: *sâmå briggju*

²⁹⁷ Näsman: *ölplanet*, översatt med *ölplant*, dvs. 'ölkagge'

²⁹⁸ P: ett något otydligt, men otvetydigt *och*; Näsman: *og*

²⁹⁹ P: snarare *dansädum*

³⁰⁰ Näsman översätter sålunda: 'Jag och steens Juga i skattungbyn, gjorde enn saman brygga, å fingo en half ölplant huar, och bödo wi alla grannarna och drucko och dansade i åtta dagar.'

³⁰¹ Inledningen skriven löpande över sidorna 77v och 78. Språkproven skrivna i fyra spalter, varav de tre första på 77v. Till höger om det fjärde finns två tomma spalter. En av dessa torde ha varit avsedd för älvdalskan. (Hos Näsman finns älvdalskan upptagen mellan Mora- och Orsa-spalterna.) Av tekniska skäl tas här de enskilda språken upp under varandra i stället för i spalter. Radslut angives med /.

är. hvar till brukas den första dehl af däd som är behället af
*Ulfphilæ text. Math. 5.15.*³⁰²

Ulfphilana

Ak ana lukamastatin³⁰³ / Jah liugeith alla³⁰⁴ inn³⁰⁵ / thana³⁰⁶ i thamma razna
v 16 | liutjai³⁰⁷ liuhath izvar / in andvairthia man- / ne, Ei gasai huaina / izvara goda vaur-
/ stva, Jah haud³⁰⁸ jaina / attan izvarana tana³⁰⁹ / in himinam,
v. 17 | ni hugjaith ei qvam / gatailan³¹⁰ vitoth ait- / tau³¹¹ prafentuns³¹², ni / qvam. gatairan
aK us- / fuljan.
v. 18 | Amen auk qvitha / izvis und tatei³¹³ ustei- / thit³¹⁴ himins jah airtha / jota ains
aiththau ains / Striks ni usleithit³¹⁵ af / vitoda, unte alla / gavairthith³¹⁶.

Islandia

Heldur yfir lios- / haldenn so ad thad / lysi öllum theim / sem i husinu eru
16 laatid so ydvert / lios lysa fyry mön- / nunum so ad their / siæ ydar goduerk / og
dyrke födur ydar / a himnum.³¹⁷
17 Thier skulud ei / meina ad eg sie ko- / menn lögmallid / edur spammennena / up ad
liysa³¹⁸ eg em / ei kominn ad liysa³¹⁹ / Helldur upp od³²⁰ fylða.
18 Thuiad ig seige / ydyr³²¹. firi sann; than- / gad til himen och / jord forgeingur, / mun
eige hin miaste³²² / bokstafur edur ti- / till af logmaalenu / forganga, thar til / ad alt tath³²³
skiedur

MohradaleKarlica

Hælldär yvyr / lioshaldi såss ed / lysär ållum dæm / säs irhæ³²⁴ i housäd
Latir så ydat / lios lysa fyry / fokäd, soss diæl³²⁵ / bælla siä ydär / godgærdir og rosa /
fadæ ydan soss / ihr i Himbluma.³²⁶

---

³⁰² Denna inledning återfinns även i E, trots att varken det föregående språkprovet eller det följande finns med.

³⁰³ P: snarare det förväntade *lukarnastatin*

³⁰⁴ Näsman: *allaim thaim*

³⁰⁵ Näsman: *in*

³⁰⁶ P: *thama* med streck över *am*; Näsman: *thamma*

³⁰⁷ Näsman: *Sva liuhtjai*

³⁰⁸ Näsman: *hauh*

³⁰⁹ Näsman: *thana*

³¹⁰ P: snarare *gatairan*, så Näsman

³¹¹ Näsman: *aiththau*

³¹² Näsman: *praufetuns*

³¹³ Näsman: *thatei*

³¹⁴ Näsman: *usleithith*

³¹⁵ Näsman: *usleithith*

³¹⁶ Codex Argenteus enl. Braune / Ebbinghaus: *allata wairþip*.

³¹⁷ Texten företer några små skillnader gentemot den som finns på s. 62v.

³¹⁸ P: *leysa*

³¹⁹ P: snarast *leysa*

³²⁰ P: *ad* med *o*-likt *a*; Näsman: *ad*

³²¹ P, Näsman: *ydyr*

³²² P: snarare *minste*, så Näsman

³²³ Man förväntar sig *thad*; så Näsman

³²⁴ P: *ihrå*; Näsman: *irå*

³²⁵ Otydligt i N och P; Näsman: *diæd*. Man förväntar sig *dier*.

³²⁶ Texten skiljer sig en del från den som finns på s. 62v.

Ihr huærdir icke / hugsa æd ig ihr / kæmin lagbokie / æsdæ³²⁷ spakallær / ad uplåsa. ig ir / icke kæmin ad up- / læsa hælder ad upfylla
Dar fyry sar³²⁸ ig i- / dæ fyry samma³²⁹: / förra huærdæ / himblein³³⁰ och jor- / di förgånge
än / jenn den mijsta³³¹ bok- / stafvi (strijk) af lag- / bokena³³² förra än / alt ittanæ ihr fram-
/ færíd

OrsaDarleKarlica

Hældræ ifvir liosHal- / de såss æd liser ållum / [t]äm³³³ såss irhæ³³⁴ i hausæd.
[L]atir så ickat lios Ly- / [s]a firi fokæd, såss / dæm bælla siâ ickra / [g]odgærdær åg rosa
/ falla ickan såss ir / i himbluma.
Nid wærdir icKe / mena æd ig ir ku- / min Lagbokiene / ældæ Spåkallar ad up- / [lä]sa: Ig
ir icke ku- / [m]in ad uplæsa / hældræ ad upfylla
Thi ig sæhr ickær firi / samma³³⁵: færda³³⁶ wærdæ / [h]imilden och jordi för- / gånge³³⁷, än
jenn den mi[s-]³³⁸ / [ta] Bookstaf ældæ titill / [å]f lagbookenne fæld / [å]lt ittanæ ir skiedt /
(framfærid)

[Här tilläggs för jämförelsens skull Näsman älvdalska variant av samma text:

Hældr yvyr lioshaldi, / såss æd lysær ållum diöm, / såss irâ i hausi.
Latir (*per L. crassum*) / so yduart lios lysa firi / odru fokiæ, so ad diær / bælla siâ yduat goduærk, / og
lufuâ Fadu ydan i him- / blumma.
Ir huærdir int ugsa, / æd ig ir kæmin lag- / bokiæ æld spåkallær ad / uplosâ hiældr ad upfyl- / la.]

[78v]-79³³⁹

Än anföres här ett prof huru när Dahlskan kommer öfverens med med-ålders Götskan.
Svänskan är Salig *Verelii version*.³⁴⁰
här begynnes Herrods och / Boses saga som voro foster- / bröder:

capitel 1.

Thenna saga hafver icke sitt / uhr sprung³⁴¹ af någon fåfängia / (narij) som man (klokt
folck) / till lust och skämtan samman- / dichtat, utan hon sannar sig / siälff med rätta
slächtregi- / ster och gamla ordspråk, / dem man alltid brukar i de / stycken som lika äro
med / deða här beskrifna hän- / delser.
En konung har hettat ring som / rådde öfver Östergötland, han var / Konung Gothes³⁴²
(Göthriks) son och Odens / son-son som var konung i Sverige / och kom utan för *Asien*,

---

³²⁷ P: snarare *äsdå*; Näsman: *ældæ*

³²⁸ P: snarare *sår*; Näsman har det förväntade *sær*.

³²⁹ P, Näsman: *samma*

³³⁰ P, Näsman: *himblim*

³³¹ Näsman: *minsta*

³³² P: snarare *lagbokenæ*

³³³ Näsman: *thæm*

³³⁴ P: *ihrrå*, Näsman: *irâ*

³³⁵ P: otydligt; Näsman: *sannad*

³³⁶ P: *færra* [ändrat från *färda*]; Näsman: *færra*

³³⁷ P: *færgånga*; Näsman: *færgånga*

³³⁸ P: *mijsta*; Näsman: *mista*

³³⁹ Inledningen är skriven över uppslaget [78v]-79, medan de olika språkproven är skrivna i fyra spalter, varav tre på [78v]. Här har språkproven skrivits under varandra.

³⁴⁰ Texten skiljer sig inte obetydligt från den som vi finner i Verelius 1666.

³⁴¹ P: snarare *ursprång*

³⁴² P: *Göthes*

och af hvilc- / ken dhe namnkunnogste konungar / slächtne³⁴³ här i Norlanden hafva / sitt uhrsprung.

Hier birias saugu / Herauds och Bosa / thiera³⁴⁴ fostbrædra:

Capitel 1.

Saga Thessi hefst ei- / ki af lokleisu thu- / ri³⁴⁵ sem. kater man / skeaukua³⁴⁶ sier til / skemtunar och gamand³⁴⁷.

Hæller sannar hun / sig sielf med riettu / ættar tali, och for- / num, ordzquidum / er menn hafa idu- / gliga af thessum / hlutum, sem i thessu / æfentyri äru skrifader.

Hringer hefr Kong³⁴⁸ / heitid, han reide³⁴⁹ fyri Ei- / stra-gautlandi, Han var / son Gauth Kongz sonar / odíns er kunggur var yfir / svidiot³⁵⁰, och kom utan / af³⁵¹ asia, oc frægastar / kongætter æru frako- / mnar hier a nordur-londum.

Dialectus Mor[ensis]³⁵²

Hier byrias Sagu / Haruds³⁵³ og bosa fos[tær]- / brödumar

Capitel 1.

Sagu issu ihr icke / kæmin áf tomolosu / dieras soss katuger / háfvå, sámåskref[ad] / tihl (ättær) skiam[t] / och låye³⁵⁴.

Hældær sannær o sig / siof mid rätta ätt[ar-] / tahl och gamblum / wordstafium³⁵⁵ soss d[iær] / plæ gæra³⁵⁶ mycklär / i issum styckium / soss i issu sagu / irå skrefvader.

jenn kunung hiet / Ríng, han³⁵⁷ rad³⁵⁸ yfir / ostgotland han hva[r]³⁵⁹ / Kunung Gauta sun[er] / odhins soss hvar ku- / nung yfir svoiarik[i] / og kam outå æta[r] / frá *Asia*, och form[iæ-] / sta kunungzætter ihr[å] / áfkäminer hiær i / nordurlandum[a].

Dialectus Orsensís

Hjár birias sagu Herra- / [u]ds og Bosa fosterbræ- / dra.

Sagu issa ir icke kæmin / áf tåmålосу³⁶⁰ deras soss / katugär kallar, háfvå / [s]umå skrefvad³⁶¹ ätt skiamt och läiji.

Hældræ sanner³⁶² o sig siáf min / [r]ættu ættartahl, og gamblum / wordastáfum³⁶³ soss dæm / [p]læ skåpå (gærå) idugt³⁶⁴ (/ [m]iller³⁶⁵) of issum stickium / soss i issu sagu irå / skrifvader.

---

³⁴³ Något svårläst. P: *konunga slächtna* [!]. (Saknas hos Näsman.) Verelius: *Konungasläkterne*

³⁴⁴ P: *Theira*; Näsman: *þeirra*

³⁴⁵ P: *theiri*; Näsman: *þeirri*

³⁴⁶ Otydligt; P: snarast *skraukua*; Näsman: *skraukna*; Verelius: *skraukua*

³⁴⁷ P: möjligen *gamans*, så Näsman

³⁴⁸ P: möjligen *kongr*, så Näsman

³⁴⁹ P, Näsman: *ried*

³⁵⁰ P: *Svidioth*; Näsman: *Svidþiod*

³⁵¹ P, Näsman: *of*

³⁵² Ordet svårläst i P

³⁵³ P: snarare *Hæruðs*, Näsman: *Hærauds*

³⁵⁴ Slutvokalen oviss i N och P. P snarare *låye* eller *läya*; Näsman: *læja*

³⁵⁵ P: *word stäfüum*, Näsman: *wordstäfüum*

³⁵⁶ P: snarare *gæra*; Näsman: *gærå*. Jfr modern älvdalska *djärå*.

³⁵⁷ Liknar *sah*

³⁵⁸ P: *ræd'* eller *råd'* [?]; Näsman: *rad*

³⁵⁹ P, Näsman: tillkommer *sun*

³⁶⁰ Näsman: *tåmålосуm*

³⁶¹ Näsman: *såmåskrefad*

³⁶² Något otydligt; P: snarare *sannar*; Näsman: *sanner*

³⁶³ P: snarare *worda stäfyum*; Näsman: *uord stäfyum*

[J]en kunung hiet Ring, han / råd' ifir åstegåthland han / Huar sun gauta kunung / [s]uner *odias*³⁶⁶ soss Huar kunung | [i]fvir *Svia*-riki, og kom / [a]utå ætter frå *Asia* og håf- / [v]esta³⁶⁷ kunungzættuma irå / [å]fkæminir ria³⁶⁸ i nordurlan- / duma.

[Här tillägg för jämförelsens skull Näsman's älvdalska variant av samma text:

Hiær byræs Sâgâ Hærrouds / og Bosæ. Fosterbrædrær. / C. I. / Sâgâ issu ir int kæmin / åf tåmålosu dieras, soss / katugær kaller håfå sâ- / måskråkåd, ad skiæmt og læje. Hælldr sannær o sig siof min rættu ættartali / uords-quædum (ords stæ- / fium) soss diær plægâ giæ- / rå miklær issum hlutum / soss i issu Sâgâ iru rita- / der. / Hienn Kunung hiet Ring, / an ried yvyr Ost Goth- / land, an huar sun Kunung / Gautæ, sunir Odhins, soß / huar Kunung yfyr Svía- / riki, og kam autå æt- / tær frå Asia, og huilde- / stær Kunungs ætter irå af- / kæminær hiær i Nordur- / landum.]

[79v]

Sådant är nu det iag i hastighet, och lika som på frij han[d]
uti denne *materia* effter tidens lägenhet har kunnat i ödmiu[k-]
het gifva vid handen, och lefver här vid uti den hörsamste tilförsich[t]
till högvyrdige Herr Biskopen, att detta med den gunst uptagit vard[er]
ehuru ofullkomligt och ringa det vara kan, som iag stedz[e]
förstådt Högvyrdige Herr Biskopen alla bemöta med, hvilc-
ka tillsporde sin oförgripeliga mening uprichtigt gifva
tillkiänna. Skulle iag ded iag icke förmodar, eller någo[n-]
sin *intenderar*, uti någonting synnas gå ifrån Högvyrdige
Herr Biskopens mogna meningar angående vårt Svä[n-]
ska tungomåhl; så önskar iag af hiertat att där om gu[n-]
stigt undervisas, och vill då sedan hvad där emot sträfv[ar]
aldeles hafva oskrifvit.

Den gode gud, som här tils så ymnogt till siähl,
kropp och sinne välsignat Högvyrdige Herr Biskopen, un-
derhålle föröke och regere sina nådegåfvor; tilläg-
ge en lång och förnöyelig åldersmåhn, samt uth-
före alle Högvyrdige Herr Biskopens berömligste

80

deseiner, till sitt aldraheligaste och Stora namns
ähra, till mångas timeliga och äviga vählfärdh
samt Herr³⁶⁹ Herr Biskopens sinnesförnöyelse, och evärdeliga
[b]jeröms åminnelse.

Jag framhårdar inn till Döden

Högvyrdige Herr Biskopens
aldravörd- och hörsamste
Tiänare J. E.

---

³⁶⁴ P: snarare *idågt*; saknas hos Näsman

³⁶⁵ P: snarare *milter*; Näsman: *miller*

³⁶⁶ Sista bokstaven i form av ett lodrätt streck i N och P; Näsman: *Odias*

³⁶⁷ P: *häfvesta*, Näsman: *hæfuesta*. Jfr modern älvdalska *ävest*.

³⁶⁸ Svårläst i N och P. Näsman: *hiar*

³⁶⁹ Saknas i P.

Referenser

- Eenberg, J.: *Kort berättelse om dahlska språkets egenskaper, dialecter, alphabeth etc. så som det nu förtijden kan vara [...] år 1702.* (Handschrift nr 290 i Palmskiöldska samlingen vid Uppsala universitetsbibliotek) = P
- Eenberg, J.: *Kort berättelse om dahlska språkets egenskaper, dialecter, alphabeth etc. såssom däd nu för tiden kan vara [...] år 1702.* (Handschrift nr 635:4 i Nordiska samlingen vid Uppsala universitetsbibliotek) = N
- Eenberg, J.: *Extract utaf Johannis Eenbergii dissertatione epistolica [...]. Angående dahlske språket och dess jämförande med gothskan och isländskan. Anno 1703.* (Handschrift R 618 i Uppsala universitetsbibliotek) = E
- Eenberg, J. *En utförlig Relation Om den Grufweliga Eldswåda och Skada, som sig tildrog med Upsala Stad den 16 Maji år 1702.* <<http://runeberg.org/eldswada>>.
- Annerstedt, C.: *Upsala universitets historia* II:2. Uppsala 1909.
- Björklund, S.: *Älvdalsmålet i Andreas Johannis Prytz Comoedia om konung Gustaf then Första 1622.* Uppsala 1956.
- Björklund, S.: "Gammalt och nytt i älvdalsmålet". I *Dalmålsstudier. Festskrift till Stig Björklund.* Uppsala 1994 [1958]. S. 1–45. [Även i *Älvdalens sockens historia* 5. S. 149–93].
- Braune, W., / Ebbinghaus, E.: *Gotische Grammatik.* Tübingen 1966.
- Hildeman, K-I.: *Politiska visor från Sveriges senmedeltid.* Stockholm 1950. <<http://nu.diva-portal.org/smash/get/diva2:208884/FULLTEXT01>>
- Marshall, Th.: *Observationes in Versionem Anglo-Saxonicam.* Amsterdam 1684.
- Melanchthon Ph.: *Grammatica Philippi Melanchthonis Latina.* Leipzig 1544. [m.fl. utgåvor]
- Näsman, R.: *Historiola lingvæ Dalekarlicæ.* Uppsala 1733.
- Nyström, Gunnar och Yair Sapir (red.) *Rapport från Oðer rådstemning om övdalsky, Andra konferensen om älvdalska.* 2011. <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-151492>>
- Prytz, A. J.: *En lustigh comoedia, om then stormechtige Sweriges/ Göthes/ Wendes konung etc. konung Gustaf then första ...* Uppsala 1622. [omtryckt i Björklund 1956]
- Stiernhielm, G. [utg.]: *D. N. Jesu Christi ss. Evangelia ab Ulfila gothorum in Moesia episcopo circa annum à nato Christo CCCLX ex græco gothicè translata, nunc cum parallelis versionibus, sveo-gothicâ, norrænâ, seu islandicâ, & vulgatâ latinâ edita.* Stockholm 1670, 1671.
- Stiernhielm, G.: *Glossarium Ulphila-Gothicum, linguis aliquot affinibus, per Fr. Junium, nunc Sveo-Gothica modernâ & antiqva, cui innumeræ accesserunt etymologiæ, & voces ex affinibus orientalibus, græca, & slavonicis locupletatum & illustratum.* Stockholm 1671.
- Svenskt biografiskt lexikon*, band 12 (red. J. A. Almquist et al.). Stockholm 1949.
- Teleman, U.: *Ära, rikedom och reda. Svensk språkvård och språkpolitik under äldre nyare tid.* Stockholm 2002.
- Verelius, O.: *Herrauds och Bosa saga med en ny vtolkning iämppte gamla götskan [...].* Uppsala 1666.
- Verelius, O.: *Hervarar saga på gammal götska / med Olai Verelii vtolkning och notis.* Uppsala 1672.